

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»
зав. кафедри
д.е.н., професор Єфімова Г.В.
(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. завкафедрою)

_____ «__» _____ 2023 р.
(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **бакалавр**

на тему: **Зовнішньоекономічна діяльність України: аналіз і
перспективи розвитку**

**Foreign economic activity of Ukraine: analysis and development
prospects**

Виконав: студент IV курсу, групи 4451

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Хумметдурдієв Акмухаммет Агамередович

(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., доц. бвз Марущак С.М.

(прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2023 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Освітній рівень – перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма – Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

гарант освітньої програми
«Міжнародна економіка»

_____ Л.Ю. Вдовиченко
«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Студенту _____ Хумметдурдієв Акмухаммет Агамередович _____
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Зовнішньоекономічна діяльність України: аналіз і перспективи розвитку»

Керівник роботи доцент, к.е.н., Марущак Світлана Миколаївна

Затверджені наказом ректора № 347уч від «19» квітня 2023 року

2. Термін подання роботи: 15 червня 2023 р.

3. Вихідні дані по роботі: монографічні видання, навчальні посібники, наукові статті, аналітичні матеріали, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Світового банку, інших ресурсів статистичних даних про зовнішньоекономічну діяльність

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) теоретичні основи зовнішньоекономічної діяльності, кількісний аналіз зовнішньоекономічної діяльності України, перспективи та шляхи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні

5. Перелік презентаційних матеріалів: Принципи організації міжнародних економічних відносин, Система державного регулювання ЗЕД, Форми державного регулювання ЗЕД, Структура ЗЕП держави, Темпи зниження обсягів енергетичного імпорту у 2022р. за основними товарними групами, Темпи зниження обсягів експорту у 2022р. за основними товарними групами, Географічна структура експорту України в 2022р., Структура експорту товарів у 2022р., Динаміка імпорту товарів за основними товарними групами, Імпорт послуг за групами у 2022р., Експорт послуг за групами у 2022р., Основні напрямки перспективного розвитку ЗЕД України, Основні причини виникнення ризиків ЗЕД, Основні ризики ЗЕД під час дії воєнного стану, Напрями удосконалення механізмів формування та подальшої реалізації державної зовнішньоторговельної політики.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2022р.- 15.09.2022р.	
2	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2022р.- 30.09.2022р.	
3	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2022р.- 31.10.2022р.	
4	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.11.2022р.- 15.11.2022р.	
5	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	15.11.2022р.- 31.01.2023р.	
6	Розробка теоретичного розділу	01.02.2023р.- 29.02.2023р.	
7	Розробка аналітичного розділу	01.03.2023р.- 31.03.2023р.	
8	Розробка проектного розділу	01.04.2023р.- 30.04.2023р.	
9	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	01.05.2023р.- 15.05.2023р.	
10	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	15.05.2023р.- 30.05.2023р.	
11	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	01.06.2023р.- 10.06.2023р.	
12	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	10.06.2023р.	
13	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	15.06.2023р.	
14	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	16.06.2023р.- 20.06.2023р.	
15	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.06.2023р.- 20.06.2023р.	
16	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.06.2023р.	
17	Захист роботи перед АК	22.06.2023р.	

Науковий керівник _____
(підпис)

Марущак С.М.
(прізвище та ініціали)

Студент _____
(підпис)

Хумметдурдиев А.А.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Сутність зовнішньоекономічна діяльність як складової національної економіки.....	7
1.2. Державне та міждержавне регулювання ЗЕД України.....	13
1.3. Зовнішньоекономічна політика держави та її структура.....	19
РОЗДІЛ 2. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	25
2.1. Аналіз платіжного балансу України	25
2.2. Аналіз динаміки та структури експорту та імпорту товарів.....	31
2.3. Аналіз динаміки та структури експорту та імпорту послуг.....	40
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	44
3.1. Проблеми та перспективи розвитку ЗЕД України.....	44
3.2. Управління ризиками ЗЕД України як спосіб вирішення проблем	48
3.3. Напрями вдосконалення державної зовнішньоторговельної політики.....	53
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні процеси інтернаціоналізації світового економічного розвитку не обходять жодну країну, яка стає чи є частиною світового господарства. Отже, зовнішньоекономічна діяльність – це одна з найбільш важливих та невід’ємних сфер економічної діяльності. Базою зовнішньоекономічної діяльності країни є її зовнішня торгівля, яка здійснюється у двох основних формах: експорт та імпорт. Вихід на будь-який зовнішній ринок – це тривалий і копіткий процес. Для вітчизняного виробника, що є важливим суб’єктом зовнішньоекономічних відносин, і для економіки в цілому експорт продукції та послуг дозволяє отримати нові можливості, розширення діяльності, збільшення прибутку. Але діяльність на зовнішніх ринках потребує більше зусиль. Підприємствам необхідно вдосконалювати технічні параметри виробництва, підвищувати продуктивність праці та якість продукції. Експортерам варто проаналізувати, чи готова їх компанія до експорту, провести маркетингове дослідження та обрати найперспективніші ринки, з’ясувати вимоги та правила на обраних ринках, знайти партнерів, обрати оптимальні для себе бізнес-моделі, вирішувати питання транспорту і логістики та пошуку шляхів зниження експортних ризиків. Кожна держава, маючи на меті загальний розвиток, повноцінне членство в системі світового господарства, вибудовує загальну зовнішньоекономічну стратегію. З огляду на сказане, тема кваліфікаційної роботи важлива і актуальна.

Дослідженням питань управління зовнішньоекономічною діяльністю держави, підходам стосовно її вдосконалення приділяли увагу такі вітчизняні і зарубіжні науковці як Гордополов В.Ю., Акименко О.Ю., Самблук М.В., Ковтун Е.О., Рахман М.С., Леоненко К.Р., Брояка А.А., Рибак І.В., Улида В. Ю., Тюха І.В., Іванина В.О., Єлісеєнко О.В., Скобелева Г.С., Двудіт З.П., Завербний А.С., Передало Х.С., Наумчук С.І., Ксендзук В.В.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретико-методичних положень, аналіз поточного стану та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави.

Для досягнення поставленої мети ми вирішили такі основні завдання:

- пояснити сутність зовнішньоекономічна діяльність як складової національної економіки;
- уточнити значення державного та міждержавного регулювання ЗЕД України;
- визначити сутність зовнішньоекономічної політики держави та її структури;
- проаналізувати платіжного балансу України;
- дослідити динаміку та структуру експорту та імпорту товарів;
- проаналізувати динаміку та структуру експорту та імпорту послуг;
- встановити проблеми та перспективи розвитку ЗЕД України;
- пояснити управління ризиками ЗЕД України як спосіб вирішення проблем;
- сформулювати напрями вдосконалення державної зовнішньоторговельної політики.

Об'єктом дослідження є процеси економічна діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основою якої є їх взаємовідносини.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, державного регулювання цієї діяльності в умовах, визначених часом та наявними можливостями.

Теоретичну основу дослідження складають наукові, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі з питань зовнішньоекономічної діяльності держави. Методологічну основу дослідження склали методи наукової абстракції, аналізу, синтезу, логічного аналізу, системного підходу тощо. Для вирішення певних завдань застосовувалися такі методи: монографічний – при

вивченні літературних джерел, практики ЗЕД; теоретичне узагальнення, порівняння та аналогії – для розкриття сутності досліджуваних понять; абстрактно-логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, формування висновків та їх обґрунтування; статистичні – для аналізу структури та динаміки експорту товарів та послуг; аналізу Платіжного балансу.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Світового банку, ЄС та ін.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 64 сторінок. Робота містить 3 таблиці, 28 рисунків. Список використаних джерел налічує 38 найменування на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність зовнішньоекономічна діяльність як складової національної економіки

Глобалізаційні процеси, які стають вже глибшими і складнішими, інтеграція національних економік до світового господарства, різноманітні складні міжнародні економічні зв'язки як між державами і на рівні окремих підприємств – характерні риси сучасного етапу розвитку міжнародної економіки. У цих процесах різною мірою задіяні всі країни. Більш того, включаючись в зазначені процеси, кожна національна економіка отримує можливість підвищити свої шанси, віднайти й реалізувати конкурентні переваги в їх класичному розумінні з максимальною ефективністю. Тому зовнішньоекономічна діяльність (надалі – ЗЕД) справедливо є пріоритетним напрямом розвитку будь-якої національної економіки, важливим чинником економічного, технічного і суспільного розвитку.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

На нашу думку, жодна економіка в сучасних умовах не може бути закритою від іншого світу. Загальні тенденції розвитку світового господарства впливають і задають національні тенденції. Саме тому держави світу прагнуть розвивати ЗЕД, знаходити іноземних партнерів. В результаті національні економіки розвиваються в тісному переплетінні та взаємодії тобто ще одна визначальна риса нашого часу – інтернаціоналізація господарської діяльності.

Отже, в плані функціональної орієнтації кожна національна економіка – це дві важливі складові – внутрішня і зовнішня. Внутрішня складова економіки має

задовольняти потреби національних споживачів за рахунок вітчизняного виробництва. Зовнішня частина економіки – це вихід на міжнародні ринки з товарами, послугами, обмін факторів виробництва з метою в подальшому забезпечити підвищення добробуту населення і розвиток національної економіки.

Зовнішньоекономічні взаємозв'язки в історичному сенсі є результатом розвитку світової цивілізації. Вони виникають і розвиваються разом з розвитком держав і складають комплексну систему різних форм міжнародного співробітництва держав, їх господарюючих суб'єктів різних галузей економічної діяльності. В економічному сенсі – це різноманітні операції щодо обігу товарів, послуг, грошей і капіталу між різними економічними і валютними зонами (2, с. 9).

Значення і роль ЗЕД дуже важливі для будь-якої держави. Вона забезпечує зростання темпів економічного розвитку, його стабільність; дозволяє використовувати всі переваги міжнародного поділу праці; сприяє зростанню ефективності національної економіки в порівнянні з іншими; переймати світовий досвід для впровадження в національній економіці; приводити до порівняного з світовим виду національні витрати на виробництво. Як частина світової економіки, кожна національна економіка отримує нові можливості для зростання, суть яких у взаємодії з іншими економіками. Тому окремі держави вбачають в розвитку ЗЕД один з основних напрямів подальшого розвитку, оскільки [3, с. 10].

Для розуміння сутності ЗЕД розглянемо визначення в хронологічній послідовності – з 2003 по 2023 рр. (табл. 1.1.).

Вперше поняття ЗЕД було використано в Конституції УРСР 1977р. [5, 6]. Проте поняття не було визначене. Дещо пізніше можна знайти визначення наступне: ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, основою якої є їх взаємовідносини. Ця діяльність здійснюється на території України або за її межами [5, 6]. Важливо, що ЗЕД – це завжди взаємовідносини між суб'єктами, які складається на основі певних принципів і з дотриманням визначених законів.

Визначення дефініції «зовнішньоекономічної діяльності»

Автори	Визначення
2003-2004 рр.	
Гребельник О.	ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудований на взаємо-відносинах між ними, що має місце на митній території України та за її межами
2006-2007 рр.	
Швайка Л.	ЗЕД – це сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л.	ЗЕД – діяльність вітчизняних та чужоземних суб'єктів господарювання, що базується на взаєминах між ними і здійснюється як на території України, так і поза її межами
2009 р.	
Фатенок-Ткачук А.О.	ЗЕД – це система міжнародних економічних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання країн світу внаслідок виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей в умовах необмеженості потреб та ресурсів і на основі міжнародного поділу праці внаслідок виходу за межі національних господарств із метою максимізації прибутку. ЗЕД як процес є складним ланцюгом дій – від пошуку (зародження) підприємницької ідеї до її втілення в конкретний проект, який забезпечує виготовлення товарів, виконання роботи та надання послуг, конкурентоспроможних на міжнародних ринках
Машталір Я.П.	ЗЕД – це сукупність зовнішньоекономічних операцій у сфері господарської діяльності, які здійснює підприємство з метою отримання прибутку через створення та реалізацію конкурентних переваг внаслідок виходу на світовий ринок
2010-2012 рр.	
Гузенко Г.М., Гайдученко Ю.О.	ЗЕД – це процес розвитку господарських зв'язків між національними суб'єктами суспільного виробництва та їх зарубіжними партнерами як на території України, так і за її межами
2023 р.	
Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	ЗЕД – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами

Джерело: складено автором на основі [1, 4]

В Україні ЗЕД визначається і врегульовується в своїй основі Законом України (ЗУ) від 16 квітня 1991р. «Про зовнішньоекономічну діяльність». Більшість авторів віддає перевагу саме офіційному визначенню ЗЕД. Ми будемо притримуватися такої ж точки зору.

Основні категорії ЗЕД: міжнародна економіка, світовий ринок, міжнародні економічні відносини, зовнішньоекономічні зв'язки, зовнішня торгівля, експортний потенціал, міжнародний поділ праці, виробнича кооперація, економічна інтеграція тощо [7, с.12].

Як ми вже зазначали раніше, всі суб'єкти прагнуть дотримуватися норм або принципів ЗЕД. Найповніший перелік принципів організації міжнародних економічних відносин можна знайти в «Хартії економічних прав і обов'язків держав», прийнятій IV спеціальною сесією генеральної Асамблеї ООН у 1974 р. [3, с. 11]. Зокрема – рис. 1.1.

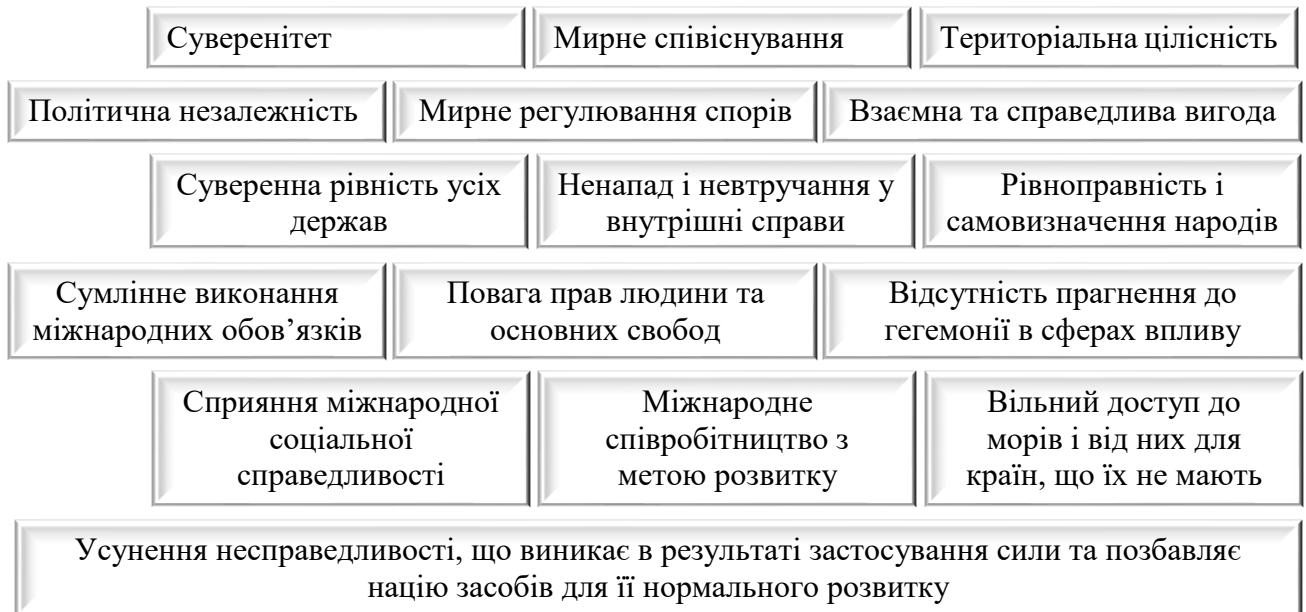

Рис. 1.1. Принципи організації міжнародних економічних відносин

Джерело: складено автором на основі [3, с. 11].

Сучасний світ має багато прикладів інтеграційних угруповань країн, які створюють свої правила співпраці і значна частина представлених вище міжнародних принципів ЗЕД ними також використовується. Так, в практиці Європейського Союзу принципи ЗЕД зібрані в Білій книзі (1985р.). Наприклад, ЄС дотримується таких принципів: уніфікація технічних норм і стандартів; відкриття споживчих ринків; лібералізація фінансових і транспортних послуг; усунення фіскальних бар'єрів [3, с. 11].

В Україні ЗЕД також визначається рядом принципів, які визначають напрями правового регулювання ЗЕД, визначаються ГК України та ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1, 8] – рис. 1.2.

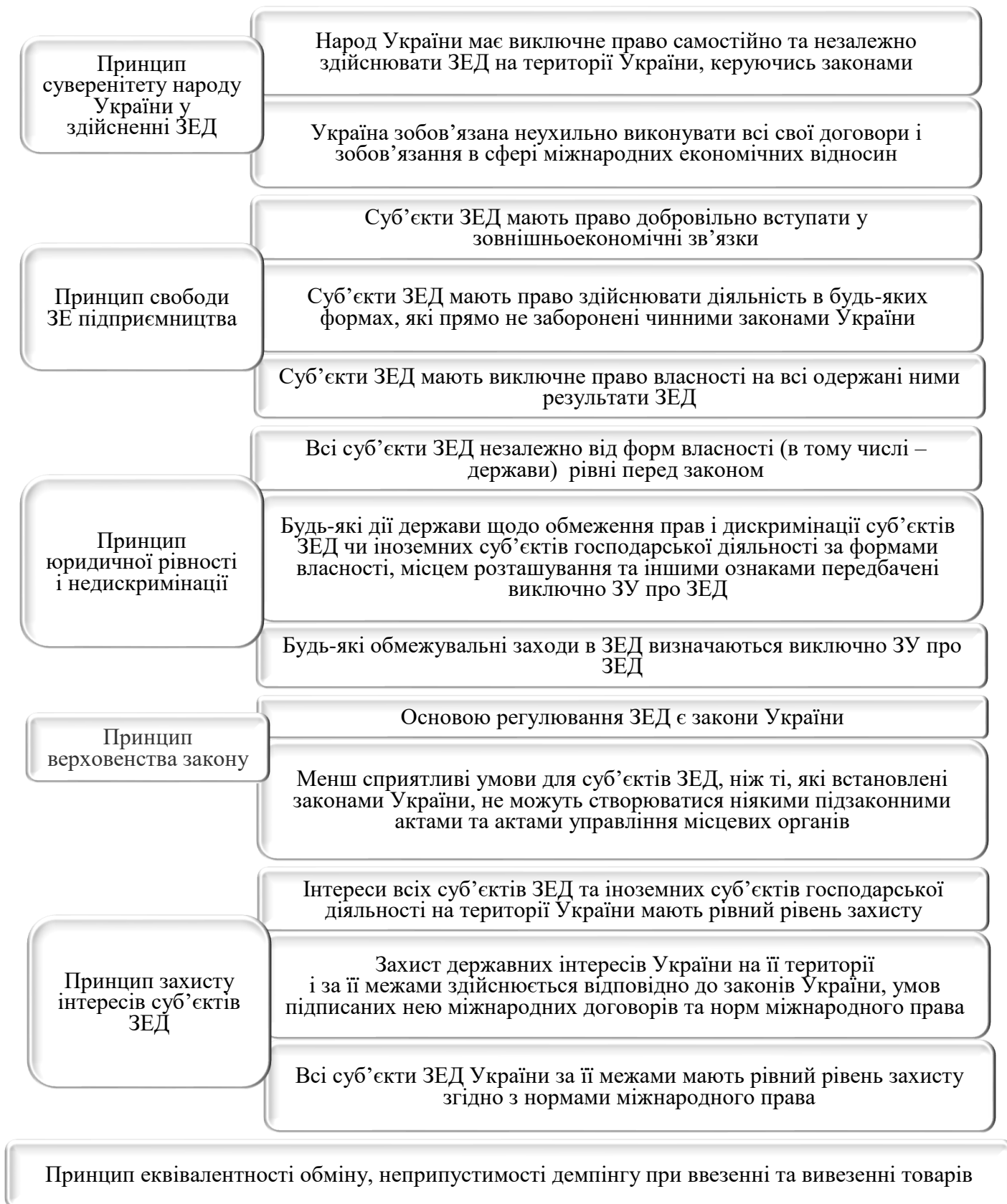

Рис. 1.2. Принципи ЗЕД в Україні

Джерело: складено автором на основі [1]

Визначимо функції ЗЕД, узагальнюючи думки авторів М.С. Рахман, Г.Ю. Козака, Н.М. Тюріної [3, с. 9; 7, с. 16; 9] – рис. 1.3.

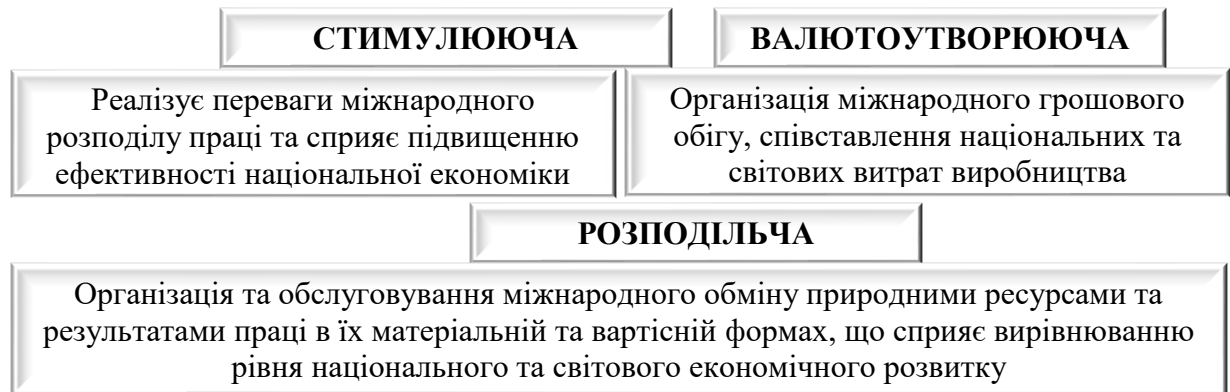

Рис. 1.3. Функції ЗЕД

Джерело: складено автором на основі [3, с. 9; 7, с. 16; 9]

Отже, ЗЕД – це цілісна багатоскладова система господарювання, в складі якої є дві підсистем: зовнішньоторговельна, міжнародна виробничо-інвестиційна [3, с. 9]. При цьому згідно чинного законодавства, основними видам ЗЕД є експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили; різні види послуг; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами; спільна підприємницька діяльність; товарообмінні операції; кооперація, кредитні та розрахункові операції, орендні операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності тощо [1]. Вона є важливим чинником розвитку та зростання національної економіки, сприяє розвитку і вдосконаленню виробничих та організаційних процесів, реалізації ідеї раціонального використання економічних ресурсів.

ЗЕД представляє вищий щабель економічних взаємовідносин, потребує виваженого планування, дотримання загальної лінії вибудови позиції держави на світовому ринку, тобто чіткої політики та стратегії. Саме за таких умов ЗЕД може стати рушійною силою і апаратом інтеграції національної економіки в світове господарство, формування та реалізації конкурентних переваг держави, ефектів міжнародного поділу праці, міжнародної кооперації, використання ефектів та двигуном процесу глобалізації суспільства.

1.2. Державне та міждержавне регулювання ЗЕД України

ЗЕД не тільки дозволяє здійснювати інтеграцію держави у міжнародний ринок, в перспективі всі зусилля мають приводити до покращенню рівня добробуту, розвитку суспільства, розширення ролі та впливу національної економіки у світі [10]. Це одна з найважливіших складових національної економіки.

В відповідній статті енциклопедичного словника Л.Г. Мельника дається наступне визначення: ЗЕД – це сфера економічної діяльності підприємств і держави, як зовнішня торгівля, експорт та імпорт товарів, іноземні кредити та інвестиції, реалізація спільних з іншими країнами проєктів [11, с. 44]. Як і будь-який інший вид економічної діяльності, ЗЕД здійснюється на принципах повної свободи і регулюється державою [12, с. 50]. Як взаємодія між суб'єктами як мінімум двох держав, ЗЕД врегульовується як з боку держав, так і з різноманітними наддержавними утвореннями [12, с. 50].

В Україні також створена і функціонує система державного регулювання ЗЕД, представлена на рис. 1.4., яка враховує всю багатогранність ЗЕД та її надважливу роль для розвитку національної економіки [13, с. 31].

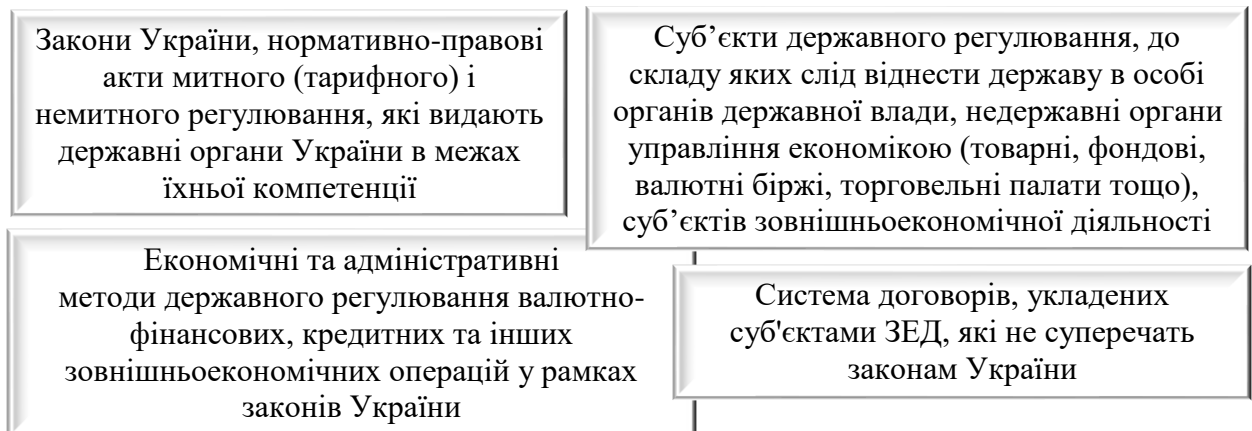

Рис. 1.4. Система державного регулювання ЗЕД

Джерело: складено автором на основі [13, с. 31]

Суб'єктами регулювання ЗЕД в Україні представлені на рис. 1.5.

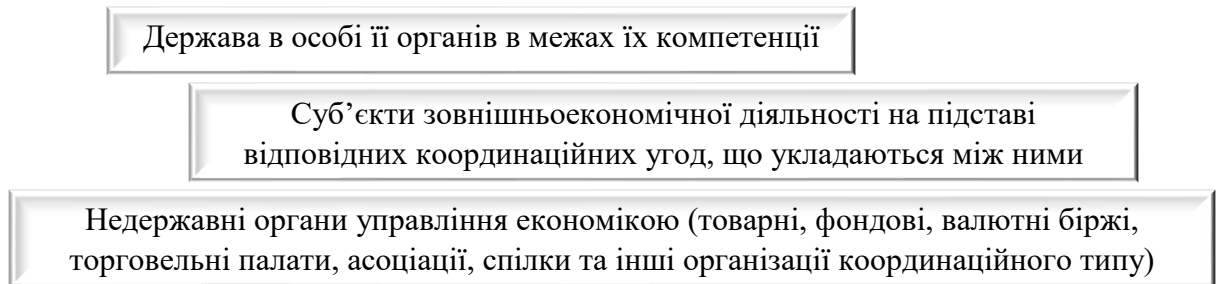

Рис. 1.5. Суб'єкти регулювання ЗЕД в Україні

Джерело: складено автором на основі [14, с. 55]

Державне регулювання ЗЕД здійснюється в формах, представлених на рис. 1.6.

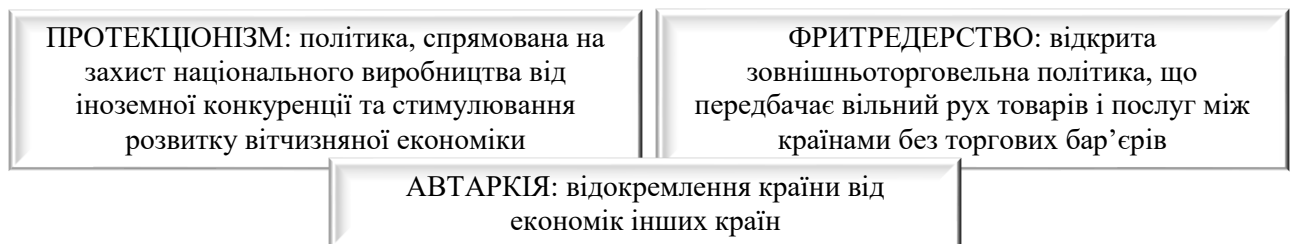

Рис. 1.6. Форми державного регулювання ЗЕД

Джерело: складено автором на основі [13 с. 31; 15]

Протекціонізм – це стримування імпорту висококонкурентної іноземної продукції і стимулювання експорту вітчизняної продукції. Такий результат досягається через впровадження тарифних бар'єрів або мита, податків з товарів під час перетину державних кордонів, імпортного мита, що збільшує ціну товару, тому ускладнює його реалізацію на внутрішньому ринку; надання експортерам пільг, субсидій, інформаційної допомоги, юридичної допомоги, підготовки кваліфікованих фахівців, дипломатична підтримка тощо дозволяє підтримувати експорт; нетарифні бар'єри – квоти, ліцензування, технічні та санітарні стандарти якості товарів [15].

Фритредерство створює конкуренцію, мотивує нововведення, заходи щодо підвищення якості продукції, ефективності виробництва, розширення асортименту, пошук шляхів ефективного розміщення ресурсів у світовій економіці [16, с.119-123]. Натомість створює ймовірність циклічних коливань кон'юнктури світового ринку,

призводить до збуту продукції іноземних виробників низької якості, морально застарілої, нав'язує інші смаки тощо [15].

Побутує думка, що найчастіше державна політика представляє собою гнучку зовнішньоторговельну політику, в якій раціонально поєднуються методи протекціонізму з елементами фритредерства.

Окрім форм розрізняють наступні методи регулювання ЗЕД – економічні, адміністративні та правові; тарифні, нетарифні.

Тарифне регулювання визначається митним тарифом та його ставкою, які виконують функції протекціоністську та фіскальну. Митний тариф України – це систематизований перелік ставок ввізного мита, які справляються з товарів, що ввозяться на митну територію України [14, с. 59]. Тарифи залежать від одного з двох правових режимів товару – національний або режиму найбільшого сприяння. Різновиди митних тарифів представлені на рис. 1.7.

Нетарифне регулювання – це валютне, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій, введення спеціальних економічних зон, спеціальні санкції та технічні бар'єри [14, с. 60].

Інструментами, які здатні обмежувати дії суб'єктів в процесі ЗЕД, є:

- ліцензування зовнішньоекономічних операцій (ст. 16 ЗУ [1]);
- заборона на здійснення окремих видів експорту і імпорту (ст. 17 ЗУ [1]);
- встановлення державної монополії на експорт (імпорт) певних товарів (ст. 20 ЗУ [1]) тощо.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати:

- захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів ЗЕД розвивати всі, передбачені законом, види підприємницької діяльності, що не залежить від їх форм власності; дозвіл на всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;
- розвиток конкуренції, зниження рівня монополізму в сфері ЗЕД [17, с. 9].

Рис .1.7. Різновиди митних тарифів

Джерело: складено автором на основі [12, с. 59]

На міжнародному рівні регулювання ЗЕД здійснюють ряд міжнародних організацій та їх підрозділів. Їх діяльність визначається рядом чітко визначених завдань. Так, всі організації можна розділити на чотири групи [17, с. 15]:

1. Економічні організації системи ООН:

– економічна і соціальна рада ЕКОСОП – координатор соціально-економічної діяльності ООН та її спеціалізованих органів;

– територіальні установи:

- А) Європейська економічна комісія;
  - Б) Економічна і соціальна комісія для Азії та Тихого океану та ін.;
- спеціалізовані та галузеві установи:

- А) ЮНІДО – комітет ООН з промислового розвитку;
- Б) ЮНКТАД – конференція ООН з торгівлі та розвитку;
- В) ЮНЕСКО – ООН з питань освіти, науки та культури;
- Д) Статистична комісія ООН та ін.;

2. Регіональні інтеграційні угруповання – ЄС, ЄАСТ, АСЕАН, НАФТА, ЄвроАзЕС та інші.

3. Міжнародні фінансово-кредитні установи – МВФ, Світовий Банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Паризький та Лондонський клуби кредиторів.

4. Міжнародні організації з міжнародної торгівлі – СОТ, МТП та ін.

5. Координаційні організації – G-8, ОЕСР.

Після введення воєнного стану в Україні було прийнято ряд законів для регулювання ЗЕД і розрахунків у зовнішньоекономічних операціях, які мали на меті врахувати умови війни, продовжити міжнародну торговельну діяльність, забезпечити її відносну стабільність.

Вторгнення РФ на територію України змінило умови здійснення ЗЕД, оскільки потрібно було змінювати логістичні ланцюги поставок товарів, були зруйновані або пошкоджені підприємства – суб'єкти ЗЕД, об'єкти інфраструктури. При цьому суттєво підвищився рівень загроз і ризиків для іноземних суб'єктів ЗЕД щодо ввезення товару на територію України, знизилися обсяги інвестицій, виникло ряд суттєвих проблем з організацією та здійсненням ЗЕД, в тому числі із з обидвох сторін в плані виконання зовнішньоекономічних зобов'язань.

Необхідність здійснення ЗЕД в таких умовах потребувала оперативного втручання держави і прийняття спеціальних правил діяльності. Було введено таке поняття, як «критичний імпорт». Згідно з Постановою Правління НБУ «Про роботу

банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 банки отримали заборону здійснювати транскордонні перекази валютних цінностей, за винятком окремих операцій. Постановою також було обмежено здійснення розрахунків у сфері ЗЕД [18].

Критичний імпорт – перелік товарів та послуг, за якими держава дозволяє проводити транскордонні валютні платежі. Для кожного підрозділу критичного імпорту – сектор безпеки та оборони, енергетики, забезпечення життєдіяльності населення та забезпечення функціонування виробничих підприємств, Уряд встановив критерії під час воєнного стану. А Постановою КМУ № 761 від 07.07.2022 було скасовано таке поняття як «критичний імпорт» і була дозволена можливість переказу валютних коштів для імпорту товарної продукції [19]. Обмеження на купівлю валюти та міжнародні перекази були збережені імпорту.

Можливість купувати іноземну валюту, обміняти або ж продавати суб'єктами господарювання врегулювалася доп.14 Постанови [18]. Однак ту валюту, яку вони придбали, можна було використовувати лише для тих операції, що безпосередньо зазначені в Постанові.

Відповідно до Податкового кодексу України 10 розділу ХХ «Перехідні положення» навесні 2022р. було скасовано ПДВ, ввізне мито, знято податок на товари для тих суб'єктів, хто сплачує єдиний податок крім тих, що зазначені пп.1 п. 293.3 Податкового кодексу України [20]. З 1.07.2022р. відновлюється оподаткування для товарів, що ввозяться платниками єдиного податку 1-3 груп, транспортних засобів, що ввозяться громадянами та підприємств, що не сплачують ввізне мито [21].

Для підтримки національних підприємств, збільшення можливостей в умовах проблем з логістикою у експортерів та імпортерів продукції, що виникли через війну, Національний банк України збільшив граничні строки при експортно-імпортних операціях від 120 до 180 днів, відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24.02.2022р. №18 [22].

1.3. Зовнішньоекономічна політика держави та її структура

Сьогодні ЗЕД є дуже важливим напрямом розвитку і відіграє роль на всіх рівнях господарювання – на макро- і на мікроекономічному. Наприклад, будь-яка економіка потребує інвестицій для свого подальшого розвитку. Внутрішні ресурси як правило завжди досить обмежені, тому увагу варто звернути на іноземні інвестиції. В такому випадку перед державою постає питання залучення іноземних інвесторів, для цього важливо формування сприятливого інвестиційного клімату і підвищення інвестиційної привабливості, саме так в результаті створить умови для досягнення поставленої мети.

Ще один приклад – розвиток зовнішньої торгівлі, експорту і імпорту товарів та послуг. Відомо, що зовнішня торгівля – історично перший приклад зовнішньоекономічної діяльності. В наш час вона представлена на міжнародному ринку великим числом товарів та послуг і досить складною системою взаємовідносин між покупцями, продавцями, перевізниками та іншими учасниками – багато організацій, асоціацій, союзів, які мають за мету спростити, підвищити ефективність торгових операцій.

У висновку – завжди є необхідність стосовно управління ЗЕД. Ця необхідність реалізується через послідовність функцій планування, організації, мотивації, контролю та регулювання [23].

Зовнішньоекономічні відносини – це складна, багаторівнева система, з прямими та зворотними зв'язками, які потрібно координувати, впроваджувати правила, принципи і т.д. Отже, управління та регулювання зовнішньоекономічних відносин є абсолютно необхідним на рівні держави.

На власній території кожна держава як правило самостійно формує і розвиває систему та структуру державного регулювання ЗЕД.

В господарському кодексі України (ГКУ) зазначається, що у сфері господарювання держава здійснює стратегічну або довгострокову і тактичну або

поточну економічну політику. Ця політика має на меті реалізувати та узгодити за оптимальним критерієм всі інтереси суб'єктів господарювання, а також і споживачів, врахувати різні суспільні верстви і все населення в цілому [8].

У сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну політику, мета якої – реалізація та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому [8].

В ГКУ в ст. 9. закріплено таке визначення економічної стратегії держави:

Економічна стратегія – це обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення добробуту [8].

Економічна стратегія складається з визначених пріоритетних цілей економіки, способів та засобів їх реалізації. При цьому обов'язково враховується сутність і зміст об'єктивних процесів і тенденцій розвитку національного та світового господарства, а також законні інтереси суб'єктів господарювання держави.

Зовнішньоекономічна політика – це сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо реалізації економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення власних потреб за рахунок товарів і послуг іноземного виробника [7, с.23].

В ГК зовнішньоекономічна політика визначається як складова загальної економічної політики держави: це спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника [8].

ЗЕП буває наступальною і захисною. Ефективність ЗЕП забезпечується реалізацією обох функціональних завдань. Це – глибоко взаємопов'язані процеси.

Реалізація наступальної функції завжди забезпечується чітким відпрацювання захисної [7, с. 23].

Дамо їм визначення та уточнення:

– наступальна політика – це коли країна отримує порівняльні та абсолютні переваги у результаті участі у світогосподарських відносинах, тобто коли реалізує економічний потенціал країни на світовому ринку [7, с. 23];

– політика захисту – це формування господарської структури у відповідності з національними інтересами та цілями зовнішньоекономічної політики [7, с. 23].

Мета політики [7, с. 23]:

– створення системи захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції;
– захист окремих галузей та підприємств у періоди становлення нових виробництв, структурної перебудови та подолання кризових явищ;

– захист стратегічних галузей економіки і підприємств;

– резервування торговельно-політичних уступок, обмін на аналогічні поступки країн-партнерів, важливих для вітчизняного експорту;

– проведення вибіркової структурної політики.

ЗЕП має певні структуру, яка зображена на рис. 1.8. [24].

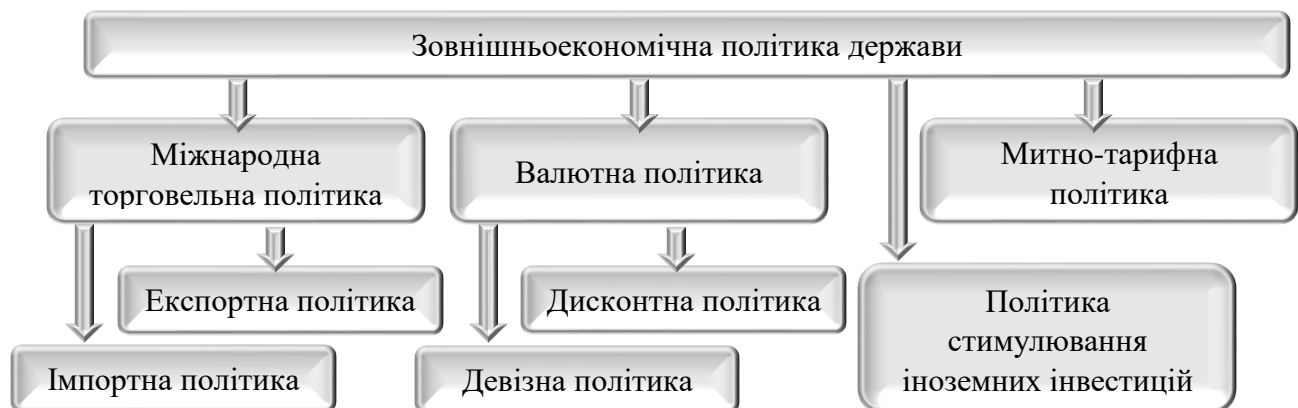

Рис. 1.8. Структура ЗЕП держави

Джерело: складено автором на основі [24]

Зовнішньоторговельна політика – це державна політика щодо врегулювання зовнішньої торгівлі, зокрема товаропотоки між країнами [7, с. 24]. Інструменти даної політики – це податки, субсидії, прямі обмеження експортних та імпорتنих операцій. Спрямованість товаропотоків дозволяє пояснити дві підсистеми зовнішньоторговельної політики:

– експортна політика держави – це політика реалізації на зовнішніх ринках товарів, стосовно яких країна має порівняльні переваги, стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, підвищення серійності вітчизняного виробництва конкурентоспроможної продукції з метою розширення її вивозу на зовнішні ринки, тобто експортна політика спрямована на реалізацію економічного потенціалу країни на зовнішніх ринках [7, с. 24];

– імпортна політика – це політика, спрямована на регулювання імпорту з метою захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції та задоволення власних потреб за рахунок товарів іноземного виробництва [7, с. 24]. Імпортна політика здійснюється двома способами – як обґрунтована політика імпортозаміщення; як протекційні заходи стосовно товарів іноземного виробництва. Імпортна діяльність держави врегульовується таким інструментами як жорстка митно-тарифна система та застосування нетарифних бар'єрів [7, с. 24].

Валютна політика – це сукупність дій держави з метою підтримання економічної стабільності і створення основних засад розвитку міжнародних економічних відносин за рахунок впливу на валютний курс і на валютні відносини. Основними складовими валютної політики є дисконтна та девізна політика держави [7, с. 24].

Дисконтна політика – система економічних та організаційних заходів, які використовуються при застосуванні дисконтної ставки (відсотка) при регулюванні інвестицій та збалансуванні платіжних зобов'язань. Дисконтна політика орієнтована на коригування валютного курсу з метою регулювання грошового потоку, динаміки та рівня цін, обсягу грошової маси та міграцію короткотермінових активів [59, с. 24].

Девізна політика – застосування валютної інтервенції та валютних обмежень на покупку та продаж валюти з метою збереження стабільності валютного курсу. В свою чергу, валютна інтервенція – це цільова операція Національного банку України з купівлі-продажу іноземної валюти для обмеження динаміки курсу національної валюти певними рамками його підвищення або зниження, а валютні обмеження – це система економічних, правових, організаційних засобів, що регламентують операції з національною й іноземною валютою, золотом [7, с. 24].

Політика у сфері стимулювання іноземних інвестицій – комплекс заходів держави для залучення, використання іноземних інвестицій на території країни та регулювання вивозу інвестицій за кордон [7, с. 24]. Ця політика передбачає реалізацію відповідних цілей:

- залучення в країну додаткового інвестиційного капіталу, передових технологій та управлінського досвіду ринкового господарювання;
- створення конкурентного середовища для суб'єктів господарювання;
- збільшення обсягів національного виробництва за рахунок іноземних інвестицій;
- збільшення зайнятості населення та скорочення рівня безробіття;
- реорганізації та структурної перебудову економіки.

Митно-тарифна політика – це комплексна система заходів, що спрямована на забезпечення економічного суверенітету країни; охорону її державних кордонів та реалізацію зовнішньоекономічної стратегії [7, с. 24]. Основні цілі митно-тарифної політики:

- ефективне використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території України;
- захист внутрішнього ринку;
- ефективний розвиток національної економіки;
- структурна перебудова економічної політики держави. Митно-тарифна політика дозволяє державі регулювати товаропотоки та географічну структуру

експорту та імпорту з урахуванням довготермінових цілей розвитку країни, забезпечення макроекономічної стабільності, підтримання платіжного балансу, стабільного курсу національної валюти [7, с. 24].

Основні завдання митно-тарифної політики України [7, с. 24]:

- створення оптимальних умов для конкуренції між національними й іноземними виробниками;
- найбільш ефективне використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території;
- участь у реалізації торговельно-політичних завдань щодо захисту національного ринку ;
- стимулювання розвитку національної економіки;
- сприяння здійсненню структурної перебудови економіки.

Отже, для розвитку ЗЕД державою здійснюється довгострокова або стратегічна і поточна або тактична економічна політика. Економічна стратегія держави – обраний нею курс економічної політики. Зовнішньоекономічна політика – складова загальної економічної політики держави, буває наступальна і захисна.

Складовими ЗЕП є зовнішньоторговельна політика, валютна, дисконтна, девізна, політика у сфері стимулювання іноземних інвестицій і митно-тарифна. Зовнішньоторговельна політика складається з експортної і імпортної політики держави.

Мета ЗЕП – врегулювання державою відносин між суб'єктами господарювання та іноземними суб'єктами господарювання та, що дуже важливо – захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

РОЗДІЛ 2

КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз платіжного балансу України

Отже, всі країни світу беруть участь у міжнародній економічній діяльності. З метою обліку результатів ЗЕД в кожній країні складається платіжний баланс (ПБ). ПБ є одним із об'єктів державного регулювання і найважливішим джерелом інформації про стан макроекономічної ситуації в державі [18].

Дефіцит платіжного балансу – це ситуація, коли країна не може фінансувати свій імпорт за рахунок експорту капіталу, вона повинна зробити це за рахунок скорочення своїх резервів. Це спеціальне визначення рахунку операцій з капіталом, яке виключає резерви центрального банку [18]. Позитивне сальдо або профіцит платіжного балансу – це ситуація, коли країна експортує товари і послуги за кордон у більших обсягах вартості, ніж імпортує.

В Україні єдиним офіційним джерелом статистики фінансового та зовнішнього секторів економіки є Національний банк (НБУ). НБУ виробляє та публікує економічні і фінансові дані для оцінки фінансової стабільності, макроекономічного аналізу, розробки грошово-кредитної політики, контролю за її проведенням, інформування про цей стан широкого кола користувачів – органів влади, учасників фінансових ринків та громадськості [26].

У 2022 році профіцит поточного рахунку платіжного балансу становив 8,0 млрд дол. США або 5,0% від ВВП, у 2021р. – дефіцит у 3.9 млрд дол. США або 1,9% від ВВП. Основні причини профіциту – гранти від міжнародних партнерів, скорочення виплат за інвестиційними доходами. Основні причини дефіциту товарів та послуг – суттєве зниження експорту у порівнянні з імпортом, суттєві витрати громадян України, які проживали за кордоном

За виключенням реінвестованих доходів та грантів дефіцит поточного рахунку становив:

- 6,0 млрд дол. США, або 3,8% від ВВП у 2022р.;
- 1,0 млрд дол. США, або 0,5% від ВВП у 2021р.

Експорт товарів збільшився на 34,3% у 2021р., скоротився на 30% у 2022р. через зниження виробництва та проблеми логістики. Імпорт товарів зріс на 33,4% у 2021р., скоротився на 1,4% у 2022р. Разом дефіцит зовнішньої торгівлі товарами та послугами збільшився до 25.9 млрд дол. США порівняно з 2.7 млрд дол. США у 2021 році.

Експорт товарів становив 40,9 млрд дол. США. Основні зрушення в експорті:

- зменшення чорних та кольорових металів – 62,6%;
- зменшення продовольчих товарів – 15,5%; основні причини: скорочення поставок зернових – 26,2%; олії – 15,5%;
- збільшення насіння олійних культур – 54,4%;
- збільшення м'ясних – 9,3%;
- збільшення молочних продуктів – 19,6%.

Експорт знижувався за іншими основними товарними групами – рис. 2.1.

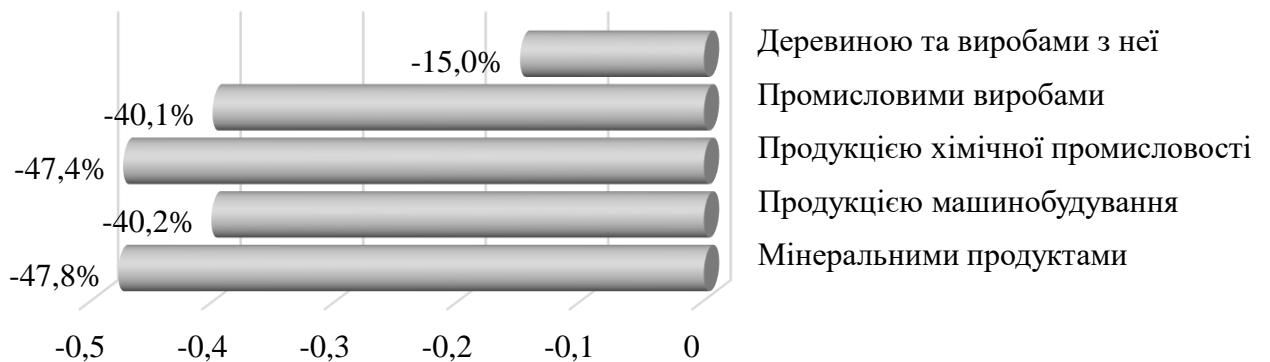

Рис. 2.1. Темпи зниження обсягів експорту у 2022р. за основними товарними групами

Джерело: складено автором на основі [29]

Географічно в обсягіз експорту в номінальному вимірі відбулися такі зміни [29]:

– найсуттєвіше скоротився до країн Азії – на 13,3 млрд дол. США або 58,2%, частка – з 36,4% у 2021р. до 23,5% у 2022р.;

– суттєво скоротився до країн СНД – на 4,4 млрд дол. США або 65,9%), частка – з 10,7% у 2021р. до 5,6% у 2022р.,

– суттєво скоротився до країн Африки – на 3,5 млрд дол. США або 62,1%, частка – з 8,9% у 2021р. до 5,2% у 2022р.;

– суттєво скоротився до країн Америки – на 2,0 млрд дол. США або 63,1%, частка – з 5,1% у 2021р. до 2,9% у 2022р.;

– зростав до ЄС – на 2,0 млрд дол. США або 8,5%, частки – з 36,2% у 2021р. до 60,7% у 2022р.

Імпорт у 2022р. становив 56,2 млрд дол. США, на 19,4% менше ніж у 2021р.

Імпорт природного газу та вугілля скоротилися більш ніж вдвічі, імпорт нафтопродуктів збільшився на 63,0%, особливо суттєво у другому півріччі, наприклад, для забезпечення потреб автономної енергетики. Разом енергетичний імпорт скоротився на 8,9%, ненергетичний – на 22,1%, за групами – рис. 2.2.

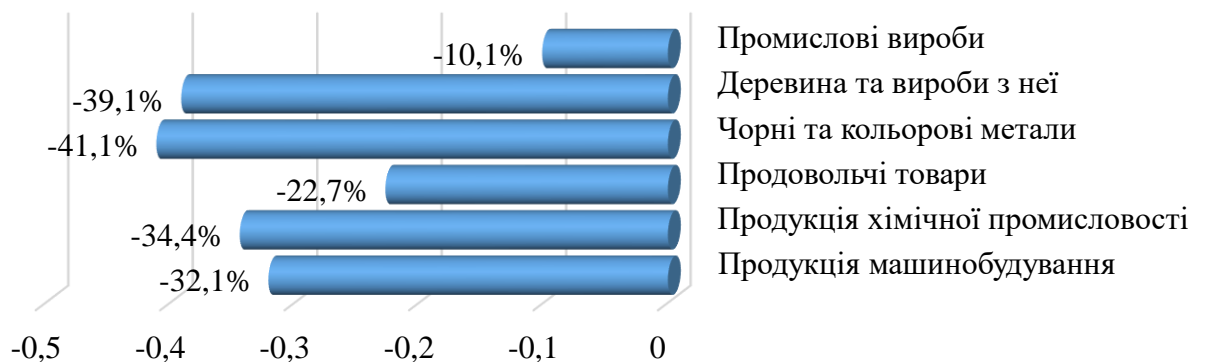

Рис. 2.2. Темпи зниження обсягів ненергетичного імпорту у 2022р. за основними товарними групами

Джерело: складено автором на основі [29]

Географічно в обсягіз імпорту в номінальному вимірі відбулися такі зміни [29]:

– найбільше скорочення із країн СНД - на 9.0 млрд дол. США, або на 66.7%,

частка країн скоротилася з 19.3% до 8.0%;

скорочувався за всіма напрямками з країн:

– Азії – на 2,6 млрд дол. США або 13,9%, частка зросла з 26.9% у 2021р. до 28.7% у 2022р.;

– Америки – на 1,5 млрд дол. США або 33,3%, частка зменшилася з 6,4% у 2021р. до 5,3% у 2022р.;

– ЄС – на 1,2 млрд дол. США або 4,8% частка зросла з 37,5% у 2021р. до 44,4% у 2022р.;

– Африки – на 341 млн дол. США або 41,8%, частка зменшилася з 1,2% у 2021р. до 0,8% у 2022р.

У 2021р. профіцит торгівлі послугами складав 4,0 млрд дол. США. Дефіцит торгівлі послугами у 2022р. становив 10,7 млрд дол. США:

– експорт послуг скоротився на 12,4%;

Основна причина – скорочення транспортних послуг на 28,3%. В 2022р. суттєво зменшився експорт послуг повітряного, морського, залізничного та трубопровідного транспорту. Також зменшився обсяг послуг з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам – на 39,4%; інших ділових послуг – на 17,6%. В 2022р. скоротився експорт практично всіх послуг. Виключення становлять комп'ютерні – експорт яких зріс на 5,8%.

– імпорт зріс у 1,9 рази;

Імпорт послуг збільшувався за рахунок витрат осіб, які виїхали за кордон через війну, і короткострокових мігрантів – в 3,2 рази, в сумі – 19,8 млрд дол. США. Оцінка витрат українців за кордоном ґрунтується на даних про розрахунки платіжними картками за кордоном, даних ООН та прикордонної служби про кількість осіб, які виїхали за кордон через війну [29]. Ще одна причина – зростання імпорту послуг, що надаються в межах технічної допомоги – у 2,9 рази. Імпорт інших послуг скоротився на 41,6%.

Зменшення виплачених доходів від інвестицій у 2022р. – на 76,3% призвело до

рекордного профіциту балансу первинних доходів – 8,7 млрд дол. США проти дефіциту в 5,8 млрд дол. США у 2021р. Надходження за статтею «оплата праці» були менше на 3,6% проти 2021р.

У 2021р. – 4,6 млрд дол. США. Профіцит балансу вторинних доходів у 2022р. став більше – 25,3 млрд дол. США. Причина – надходженням наданих Україні грантів сумою 14,6 млрд дол. США та гуманітарної допомоги від міжнародних партнерів.

Приватні грошові перекази зменшилися на 9,0% – 12,8 млрд дол. США:

- заробітна плата з-за кордону скоротилася на 23,7%;
- обсяги інших приватних переказів надісланих офіційними каналами скоротилися на 2,0%;
- потік через неформальні канали зменшився на 3,7%.

За рахунок прощення боргу сформувався профіцит рахунку операцій з капіталом – 183 млн дол. США проти 15 млн дол. США у 2021р.

Чисте кредитування зовнішнього світу – сумарне сальдо поточного рахунку та рахунку операцій із капіталом в 2022 році склало 8,2 млрд дол. США, в 2021р. – 3,9 млрд дол. США.

Суттєвий відплив капіталу із приватного сектору – 24,2 млрд дол. США і приплив до державного сектору склали відплив капіталу за фінансовим рахунком (чисте кредитування) в 11,1 млрд дол. США. У 2021р. – приплив у 4.4 млрд дол. США.

В сумі залучення позик від міжнародних партнерів – 14,7 млрд дол. США і чисті виплати за ОВДП – 1,3 млрд дол. США склали чистий приплив коштів за операціями державного сектору – 13,2 млрд дол. США в порівнянні з 1,2 млрд дол. США) у 2021р.

Причиною чистого припливу прямих іноземних інвестицій у 2022р. в розмірі 504 млн дол. США проти 7,5 млрд дол. США у 2021р. стали 618 млн дол. США (у 2021 році 4.9 млрд дол. США) реінвестування доходів та 461 млн дол. США (1.2 млрд дол. США у 2021 році) інвестицій в акціонерний капітал (крім реінвестованих доходів).

Чисте збільшення зовнішньої позиції банківської системи за операціями з портфельними та іншими інвестиціями склало 2,7 млрд дол. США [29], чисте

збільшення зовнішньої позиції реального сектору (без урахування прямих іноземних інвестицій) – 22,0 млрд дол. США.

У 2022р. Україна отримала надходження від МВФ у рамках RFI (Інструменту швидкого фінансування) на суму 2,0 млрд СПЗ, погашення за кредитами від МВФ склало 2,1 млрд дол. США. Зведений платіжний баланс сформувався з дефіцитом у 2,9 млрд дол. США [29].

Фінансування імпорту майбутнього періоду з допомогою міжнародних резервів сумою 28,5 млрд дол. США можна було забезпечити протягом 3,5 місяця.

Загальне сальдо платіжного балансу України за підсумками 4 місяців 2023р. було зведено з профіцитом 5,3 млрд дол.

В 2023р. Україна отримала значні обсяги неринкової зовнішньої допомоги у вигляді грантів та пільгових кредитів. Тому сальдо платіжного балансу не відображає дійсного стану речей. Без врахування допомоги загальне сальдо платіжного балансу формує дефіцит 8,9 млрд дол., тобто близько 22% ВВП. Дефіцит генерується за поточним рахунком – -6,2 млрд дол.; за фінансовим рахунком – -2,7 млрд дол. Прогнозна величина за рік – на основі екстраполяції дефіцит складатиме 27 млрд дол.; за прогнозом МВФ – -40,8 млрд дол. За 2022р. аналогічний показник дефіциту склав 35,4 млрд дол.

Основні показники платіжного балансу в динаміці представлені в табл. 2.1.

Таблиця 1.1.

Основні статті Платіжного балансу України, млрд дол. США
(без врахування міжнародної допомоги)

Статті платіжного балансу	2019	2020	2021	2022	2023, 4 місяці
Сальдо поточного рахунку (без грантової допомоги)	-4,9	4,3	-4,8	-9,8	-6,2
Сальдо фінансового рахунку* (без кредитної допомоги та позик МВФ)	9,1	-4,8	2,8	-25,7	-2,7
Зведене сальдо платіжного балансу (без міжнародної допомоги та коштів МВФ) (розрив ПБ)	4,2	-0,5	-2,0	-35,4	-8,9
Міжнародна допомога та кредити МВФ	0,2	3,5	4,5	33,2	16,1

*включно із Рахунком операцій з капіталом та Помилками і упуцненнями. Джерело: [28]

В 2023р. дефіциту платіжного балансу закривався за рахунок коштів міжнародної допомоги. В 2022р. 6,5% дефіциту було покрито за рахунок скорочення валютних резервів НБУ.

Офіційна міжнародна допомога у вигляді чистого фінансування від МВФ в розмірі 1,9 млрд дол., чистих позик від інших офіційних кредиторів на суму 8,6 млрд дол. Та грантів на суму 5,6 млрд дол. [28].

За 4 місяці 2023р. імпорт товарів збільшився на 22% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року – суттєво збільшився імпорт машин, устаткування, транспортних засобів і приладів – на 41%, продовольчих товарів і сільгоспсировини – на 28%. Імпорт збільшується за рахунок послуг – витрати українських біженців за кордоном – 5,4 млрд дол. Експорт стримується через блокаду морських портів та обмежений з боку країн-сусідів Східної Європи. Його збільшення відбувається за рахунок продовольчих товарів – на 15%.

Загалом на початку 2023р. платіжний баланс України нестабільний, вирівнюється за рахунок зовнішньої допомоги. Чинники негативного впливу – зруйновані виробничі потужності та інфраструктура, знищене майно, необхідність біженців перебувати за кордоном, зростання потреб в імпортних товарах для відновлення.

2.2. Аналіз динаміки та структури експорту та імпорту товарів

Зовнішня торгівля – це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг [30]. В якості об'єктів зовнішньої торгівлі можуть виступати різні товари – готова продукція, сировина, напівфабрикати; продукти інтелектуальної власності: патенти, ліцензії, фірмові знаки та ін.; та різні послуги – міжнародний туризм, транспортні, страхові, посередницькі, будівельні операції тощо. В процесі міжнародної торгівлі кожна має можливість обирати для експорту ті види товарів та послуг, у виробництві яких вона має

порівняльні переваги [31]. Міжнародна торгівля товарами та послугами займає важливе значення в зовнішньоекономічній діяльності. Динаміка експортно-імпортних операцій в Україні, структура за товарами, послугами, країнами та регіонами – ці питання характеризують інтенсивність торгівлі, дозволяють визначити вузькі місця тощо.

Проаналізуємо експортну та імпортну діяльність України.

Прийнято розглядати окремо торгівлю товарами та послугами. В даному пункті проаналізуємо зовнішню торгівлю товарами.

На рис. 2.3. представлена структура експорту товарів з України у 2021р.

Рис. 2.3. Структура експорту товарів у 2021р., %

Джерело: складено автором на основі [26]

2021р. був відносно стабільним для української економіки. Експорт товарів становив 68089,3 млн. дол. США або 138,4% в порівнянні з 2020р., імпорт – 72816,8 млн. дол., або 134,0%. Негативне сальдо склало 4727,5 млн.дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,94. Зовнішньоторговельні операції здійснювалися з партнерами із 235 країн світу.

Дві найбільші товарні групи – продовольчі товари та сировина для їх виробництва (44%) та чорні й кольорові метали та вироби з них (25%). Більш за все у

2021р. Україна продала на зовнішніх ринках чорних металів на суму 13,95 млрд дол., що на 81,4% більше, ніж за 2020р.; зернових – на суму 12,34 млрд дол. і на 31,2% більше ніж у 2020р.; жирів та олій тваринного або рослинного походження – на суму 7,04 млрд дол., на 22,5% більше в порівнянні з 2020р.

Порівняємо структуру експорту товарів в 2021р. і в 2022р. – рис. 2.4.

Рис. 2.4. Структура експорту товарів у 2022р., %

Джерело: складено автором на основі [26]

У 2022р. частка продовольчих товарів та сировини для їх виробництва у загальній структурі експорту товарів з України становила близько 57%. Відповідно скоротилася частка чорних і кольорових металів до 14%. За іншими позиціями структура практично не змінилася.

Динаміка експорту товарів за основними товарними групами за надими зовнішнього сектору економіки починаючи з 2010р. представлена на рис. 2.5.

За такий тривалий період ми можемо спостерігати певні тенденції розвитку експорту:

– з 2010р. експорт продовольчих товарів випередив експорт інших товарів і є пріоритетним напрямком для України. Починаючи з 2015р. експорт продовольчих товарів неухильно зростає. Проблеми виникли у зв'язку з війною РФ у Україні. Але

навіть за таких умов Україна зробила все можливе для налагодження вивозу продовольчих товарів, зокрема зерна, і тим самим знижала рівень глобальної продовольчої проблеми;

Рис. 2.5. Динаміка експорту товарів за основними товарними групами, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [26]

– група товарів чорні і кольорові метали випереджали інші групи в 2010р., проте очевидною є тенденція до скорочення обсягів експорту цих товарів. Виділимо періоди 2011-2016рр. – стійке зниження обсягів експорту, 2016-2020рр. – відносно стабільний період, коли обсяги експорту цих товарів практично не змінювалися, 2022р. – на фоні загальної тенденції скорочення експорту через війну за даною групою ми можемо спостерігати надрізка скорочення;

– групи машини, устаткування, транспортні засоби – значні обсяги в період 2010-2013рр., скорочення і стабільно низький експорт в останні роки;

– мінеральні продукти, деревина та вироби з неї – відносно стійка тенденція, хоча певні коливання помітні;

– промислові товари експортуються у порівняно нижчих обсягах.

Окрім товарної структури експорту важливим питанням є географічна структура. На рис. 2.6. Динаміка експорту товарів з України за 12 країнами, які були лідерами за обсягами в 2021р. представлена на рис. 2.7.

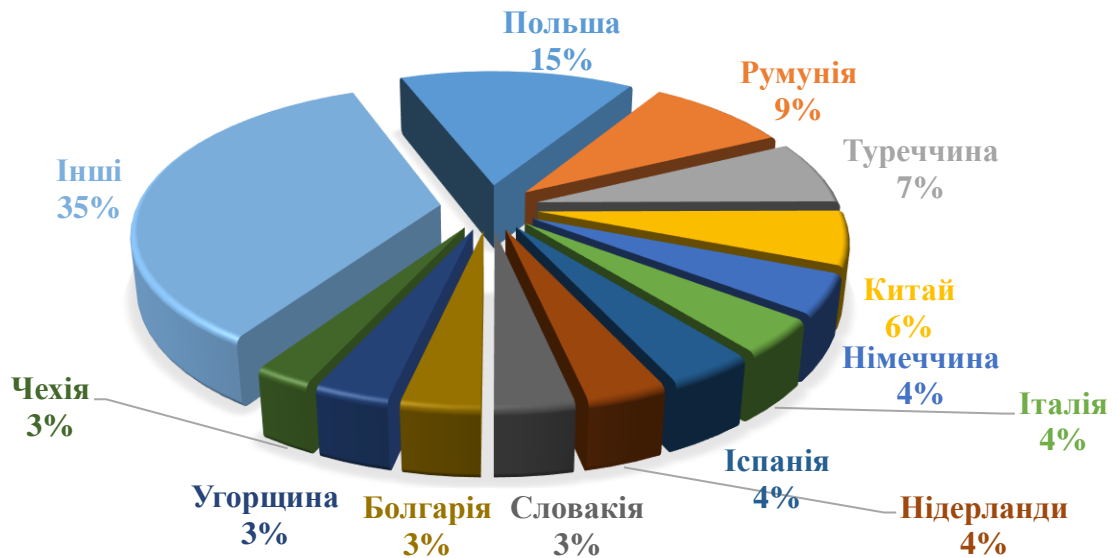

Рис. 2.6. Географічна структура експорту України в 2022р.

Джерело: складено автором на основі [26]

В 2022р. найбільша частка експорту України – це товари, відправлені до Польщі; Румунія, Туреччина, Китай – обсяги експорту приблизно однакові і трохи більші, ніж в інші країни; в інші країни, які потрапили в 12 з найбільшими обсягами, Україна експортує приблизно однакові обсяги.

З діаграми на рис. 2.7. ми бачимо, що суттєво збільшився експорт в 2022р. до Польщі та Румунії, суттєво знизився до Китаю. Також варто відмітити Іспанію, Чехію та Німеччину – обсяги експорту української продукції знизилися, проте в порівнянні з іншими країнами не набагато. Такі тенденції пояснюються тими відчутними проблемами, які викликала війна – зміна логістики, пошук нових шляхів вивезення продуктів, в основному зерна, закриті українські порти тощо.

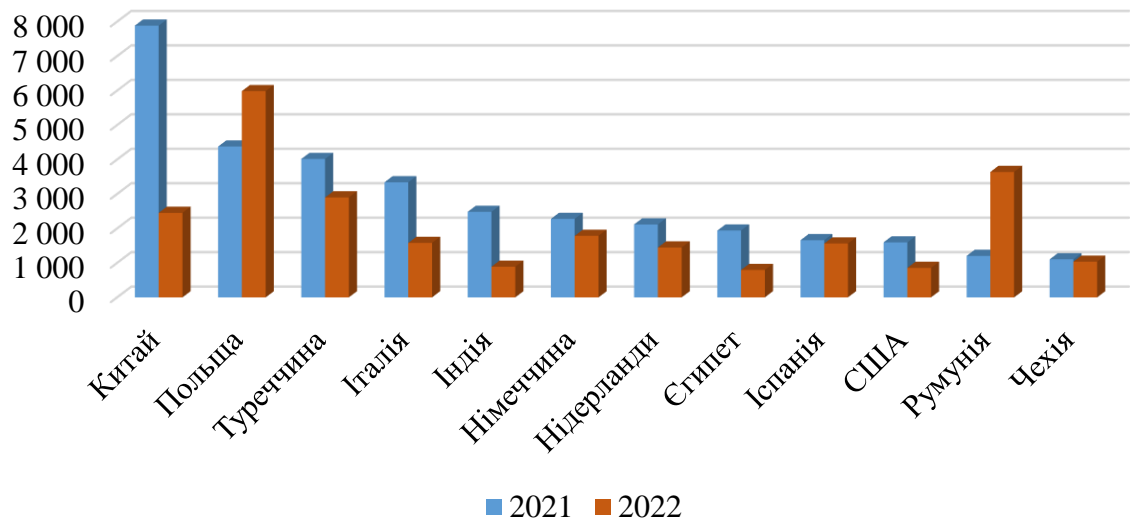

Рис. 2.7. Динаміка експорту товарів з України за 12 країнами, які біли лідерами за обсягами в 2021р., млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [26]

Морським транспортом було експортовано товари на 53,8 млн т, на 55% менше, ніж у 2021р., з яких 16,3 млн т – через зерновий коридор; залізничним транспортом було вивезено 33,7 млн т, на 3,4% більше ніж у 2021р.; 12 млн т було вивезено автомобільним транспортом, на 32,4% більше ніж у 2021р. [32].

Не менш цікаво проаналізувати розвиток імпорту товарів в Україну.

На рис. 2.8. ми бачимо товарні структури імпорту товарів у 2022р. На рис. 2.9. – у 2021р. для порівняння.

Основними товарними позиціями українського імпорту у 2021р. були: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – на суму 14,33 млрд дол. і на 79,5% більше, ніж за 2020р., машини, обладнання та механізми – на суму 14,20 млрд дол. і на 22,9% більше ніж у 2020р., продукція хімічної та пов’язаних з нею галузей промисловості – на суму 9,74 млрд дол. і на 32,8% більше ніж у 2020р.

Варто відмітити, що в 2022 суттєво збільшилася частка продукції в групі Різне і з урахуванням неформальної торгівлі, що відображає потреби українців, викликані війною.

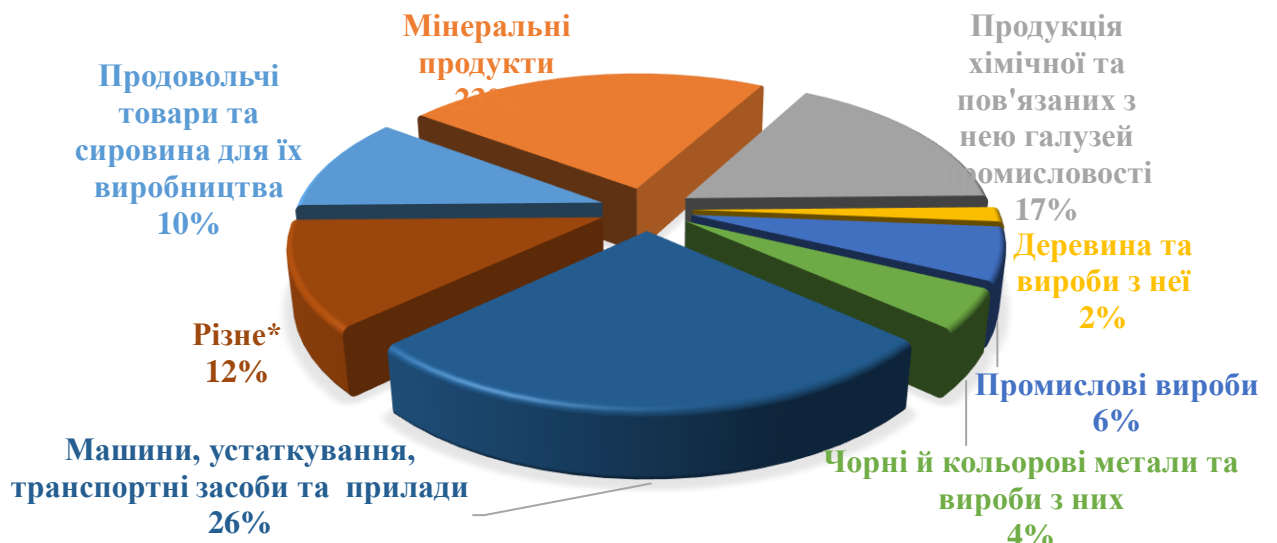

Рис. 2.8. Структура імпорту товарів у 2022р., %

Джерело: складено автором на основі [26]

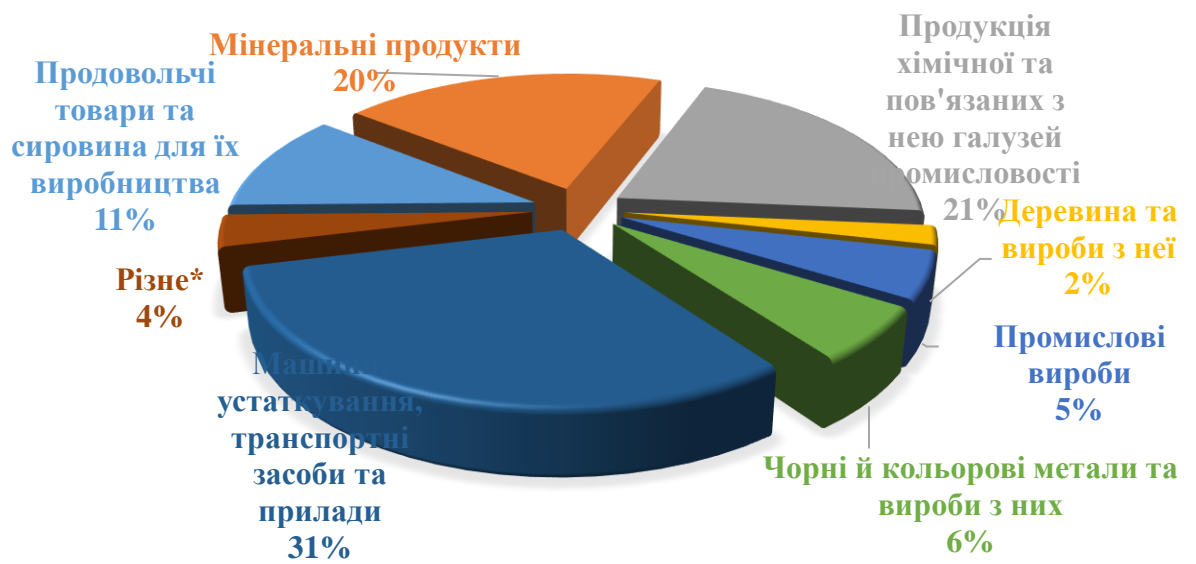

Рис. 2.9. Структура імпорту товарів у 2021р., %

Джерело: складено автором на основі [26]

Динаміка імпорту товарів за основними товарними групами за надими зовнішнього сектору економіки починаючи з 2010р. представлена на рис. 2.10.

За такий тривалий період ми можемо спостерігати певні тенденції розвитку експорту:

– продовольчі товари та сировина для їх виробництва – очевидна тенденція до зростання, знизився обсяг у 2022р., бо значна чисельність населення виїхала за кордон і пріоритети споживачів дещо змінилися в сторону більш необхідних в умовах війни товарів;

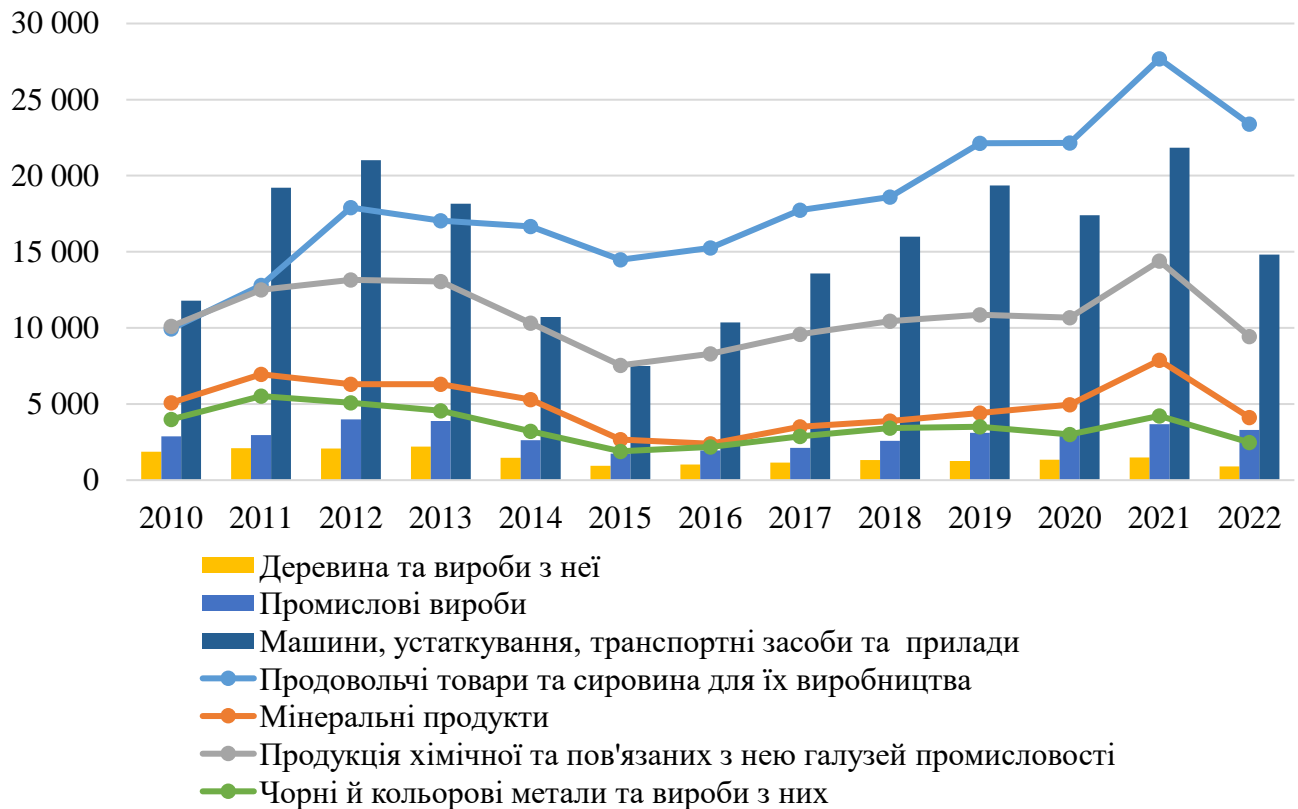

Рис. 2.10. Динаміка імпорту товарів за основними товарними групами, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [26]

– інші групи товарів – тенденції відображають вплив економічних, політичних та соціальних чинників, в періоди стабільності величина імпорту збільшується і навпаки.

Імпорт товарів до України у 2022р. скоротився в грошах на 19,6% – до 58 млрд доларів, у фізичних обсягах – на 48,1%, до 35 млн тон.

На рис. 2.11. ми можемо порівняти географічну структуру імпорту за два роки.

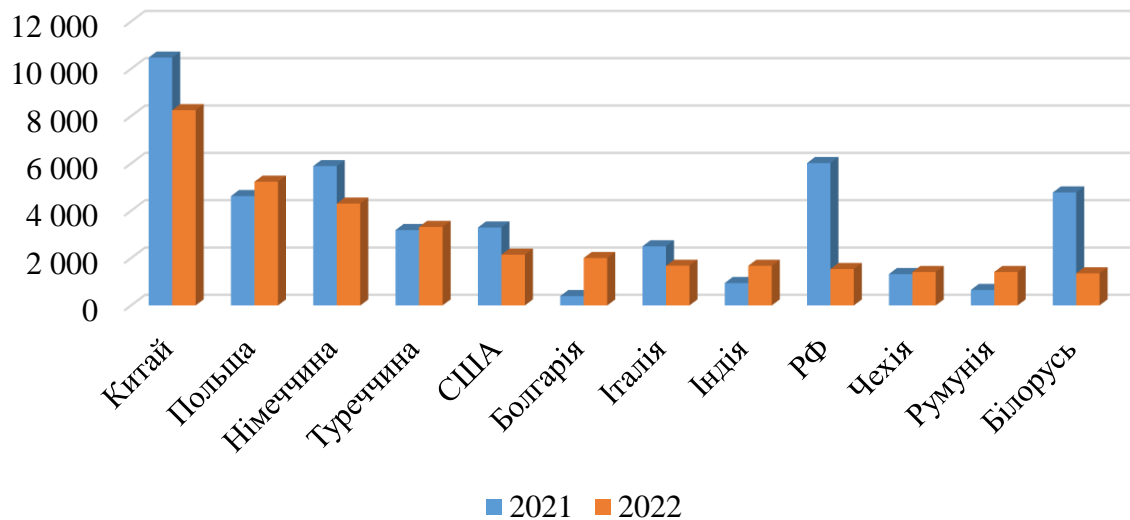

Рис. 2.11. Динаміка імпорту товарів з України за 12 країнами за 2021-2022рр.,
млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [26]

Найбільше товарів за 2021р. Україна імпортувала з Китаю – на 10,97 млрд дол., що на 31,9% більше, ніж за 2020р.; Німеччини – на 6,28 млрд дол., що на 17,7% більше, ніж в 2020р., Російської Федерації – на 6,08 млрд дол. або на 33,9% більше, ніж у 2020р.

В 2022р. ситуація помітно змінилася. Незмінним лідером за обсягом імпорту залишився Китай – 15% або 6,5 млрд. дол.; на другому місці Польща – 9,9 %, майже 4,4 млрд дол.); Німеччина посіла 3-тю сходинку – 8,3 %, що складає 3,6 млрд дол.

Після початку повномасштабного вторгнення Україна значно скоротила імпорт з країни-агресора – імпорт товарів з РФ та Білорусі суттєво скоротився до дуже низького рівня.

Імпорт з Польщі, Туреччини, Болгарії, Індії, Чехії та Румунії в порівнянні з 2021р. збільшився. Незмінним залишився імпорт з Італії, Словаччини та Нідерландів. Спостерігаємо зростання торгового партнерства з Польщею, Туреччиною, США, Чехією та Індією.

Отже, в наступному пункті розглянемо показники експорту та імпорту послуг.

2.3. Аналіз динаміки та структури експорту та імпорту послуг

На рис. 2.12., 2.14. продемонстрована структура експорту послуг в 2021р. та 2022р. для порівняння. На рис. 2.13. представлена динаміка експорту послуг за країнами світу за 2021-2022рр.

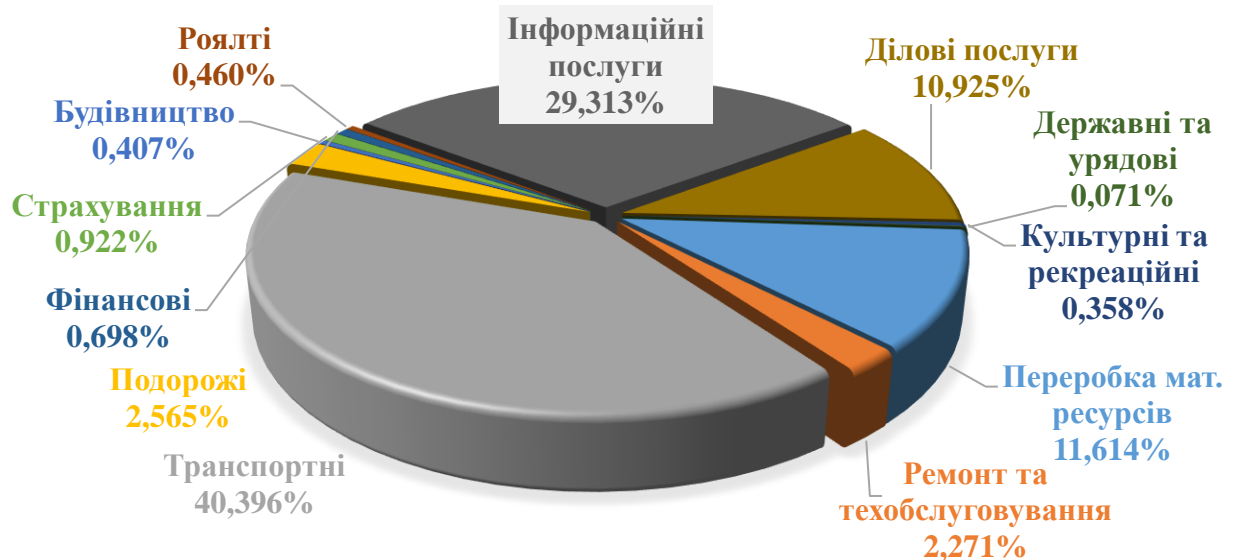

Рис. 2.12. Експорт послуг за групами у 2021р.

Джерело: складено автором на основі [34]

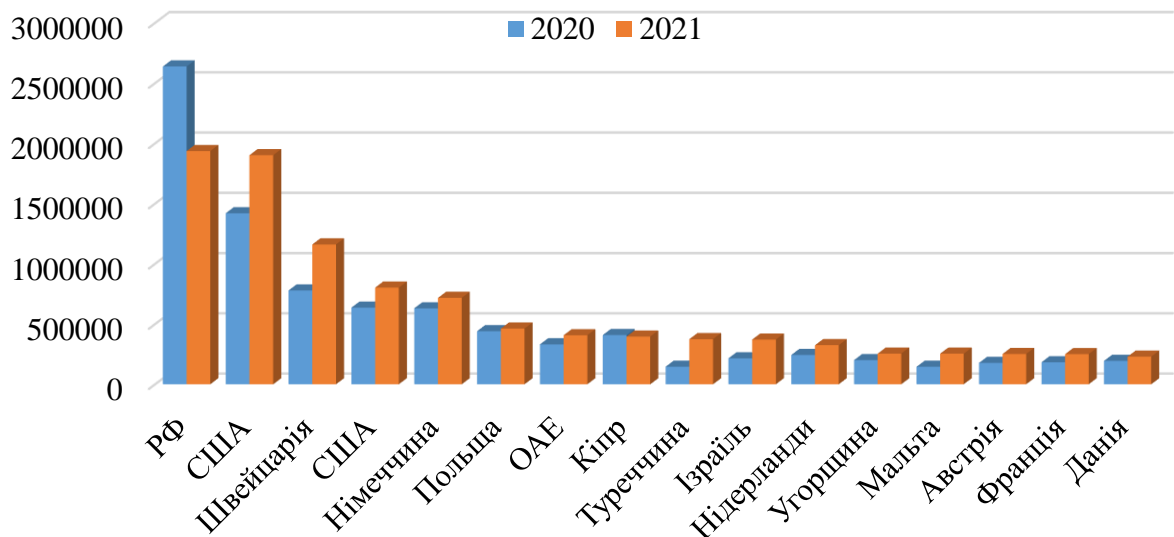

Рис. 2.13. Динаміка експорту послуг за країнами світу за 2021-2022рр., млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [34]

Більш за все у 2021р. Україна продала на зовнішні ньому ринку транспортних послуг – на суму 5,31 млрд дол., що на 6,5% більше ніж у 2020р.; послуг у сфері телекомунікації, комп’ютерних та інформаційних послуг було продано на суму 3,86 млрд дол., що більше ніж у 2020р. на 26,4%; послуг з переробки матеріальних ресурсів – на 1,53 млрд дол. або на 13,0% більше [34].

Найбільше послуг за 2021р. Україна експортувала до РФ – на суму 1,94 млрд дол., що на 26,6% менше ніж у 2020р.; на другому місці США – експортовано послуг на суму 1,90 млрд дол., більше на 34,0% ніж у 2020р. та до Швейцарії на суму 1,16 млрд дол., на 49,1% більше ніж у 2020р.

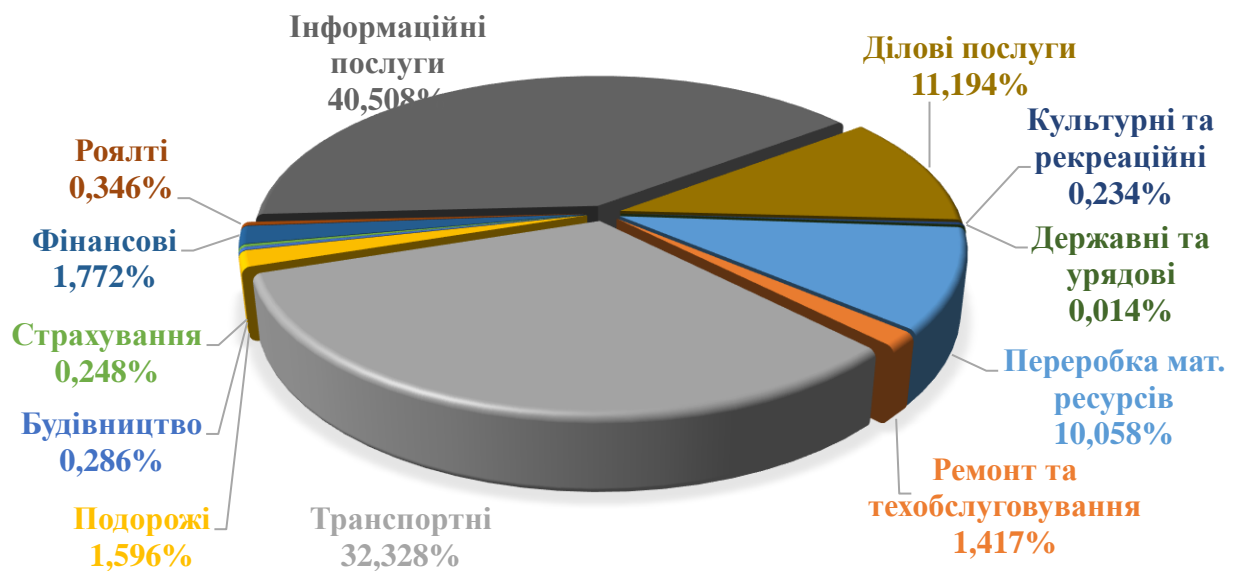

Рис. 2.14. Експорт послуг за групами у 2022р.

Джерело: складено автором на основі [34]

У 2022р. Україна експортувала за кордон послуг на суму 9,2 млрд дол. США, що на 28,3% менше, ніж у 2021р. Найчастіше у 2022р. експортованими були послуги у сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні, що склало в загальному підсумку 40,5% від усіх експортованих послуг або 3,7 млрд дол. США, транспортні послуги у підсумку – 32,3% або 3 млрд дол. США та ділові послуги – 11,2% або 1 млрд дол. США відповідно.

За часткою в загальному обсязі – суттєво збільшилися інформаційних послуг, також знизилася частка транспортних послуг.

На рис. 2.15., 2.16, 2.17. представлено структуру за групами та динаміку імпорту послуг за країнами світу за 2021-2022рр.

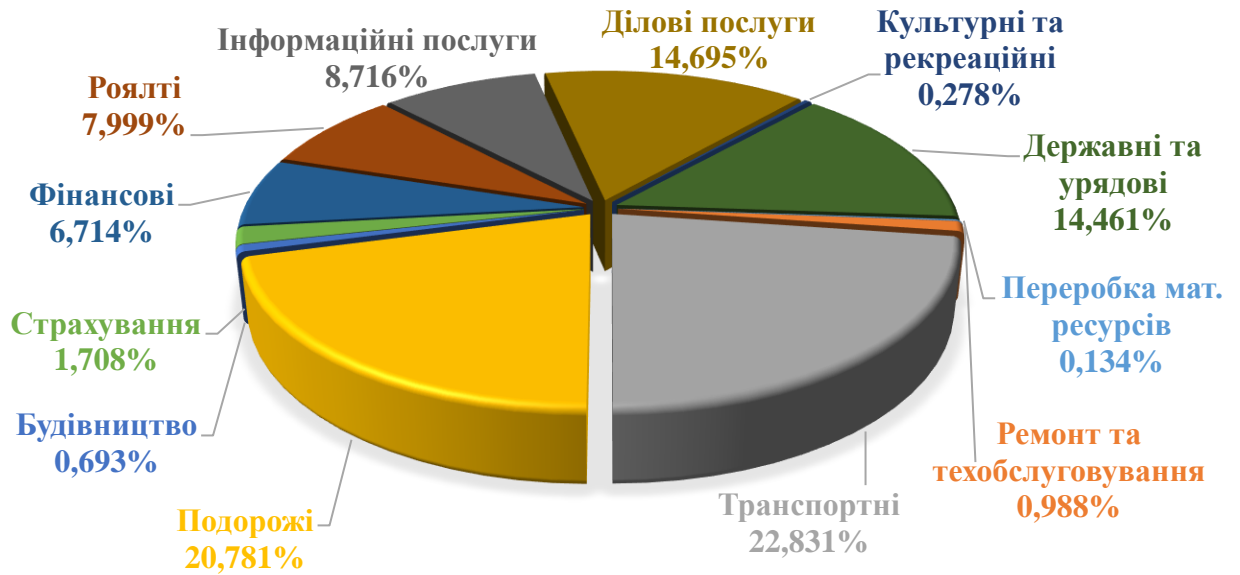

Рис. 2.15. Імпорт послуг за групами у 2021р.

Джерело: складено автором на основі [34]

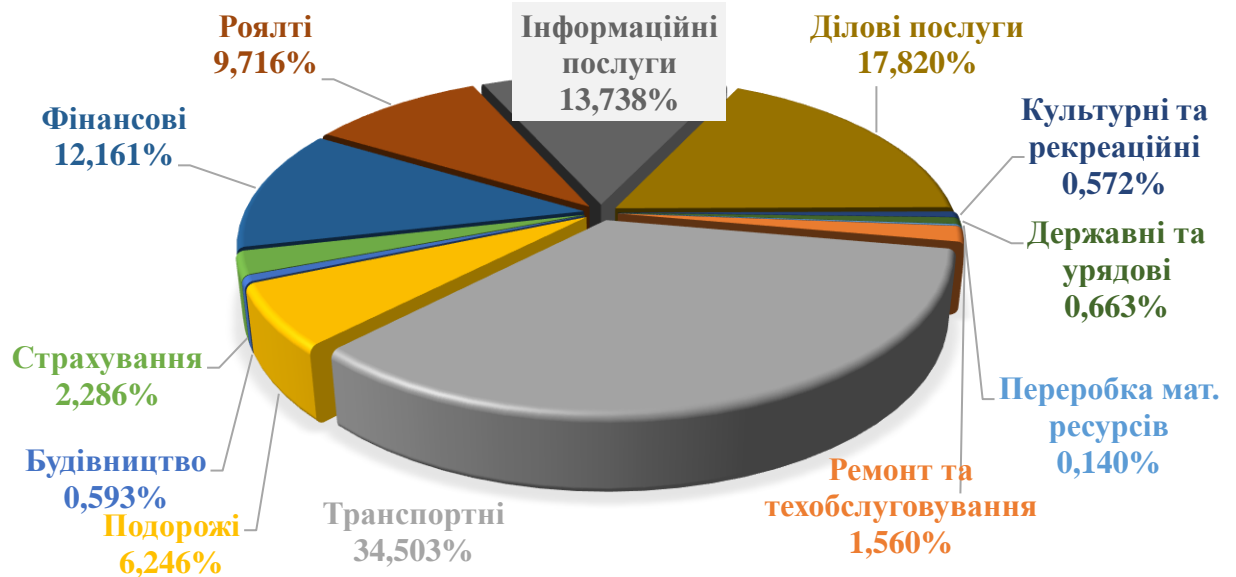

Рис. 2.16. Імпорт послуг за групами у 2022р.

Джерело: складено автором на основі [34]

В 2021р. порівняно із 2020р. імпорт послуг в Україну збільшився на 32,9%, до 7,59 млрд дол. Відповідно, сальдо зовнішньої торгівлі послугами позитивним і становило 5563,1 млн дол. В 2020р. сальдо також був позитивним і становив 5808,7 млн дол.

Зі значних змін – суттєве зниження послуги, пов’язаних з подорожами – на 15%, підвищення транспортних послуг – на 12%, приблизно в два рази підвищилася частка фінансових послуг, на 5% збільшилася частка інформаційних послуг, найбільше в загальному обсязі імпорту послуг зменшилася частка державних та урядових послуг – з майже 15% до ледве 1%.

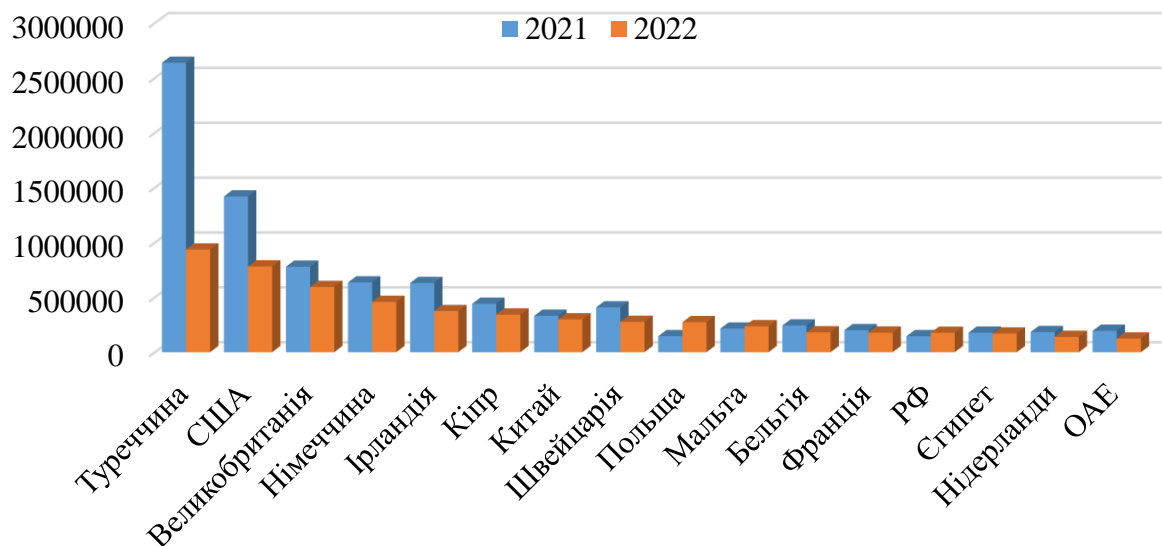

Рис. 2.17. Динаміка імпорту послуг за країнами світу за 2021-2022рр., млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [34]

Аналіз динаміки в розрізі країн показує, що більше всього Україні послуги надавали Туреччина, США та Великобританія. Проте обсяги імпорту послуг знизилися з усіх країн, які представлені на діаграмі. Стосовно імпорту послуг, то його обсяги з РФ однаково були невисоку в 2021-2022рр.

Загалом же, у 2022р. експорт послуг склав 9,1 млрд дол. США, імпорт – 3,0 млрд дол. США, а позитивне сальдо 6,15 млрд дол. США.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку ЗЕД України

Розвиток ЗЕД в Україні має певні негативні тенденції, від'ємним сальдо товарообігу, нерівномірною структурою експортно-імпортних операцій.

ЗЕД України значною мірою залежить від економічних і неекономічних чинників, які мають глобальний або загальноекономічний для національної економіки характер. Ще одна очевидна проблема ЗЕД – експорт України все більше складається зі сировини, в країні не передбачена переробка продуктів АПК, який складає левову частку в експорті тощо. Це обумовлює поглиблене вивчення причин, чинників, які сприяють такому становищу та способів повернути ситуацію на краще. Вирішення питань вдосконалення практики ЗЕД в Україні як ніяка інша складова національної економіки потребує в першу чергу зайнятися питаннями визначення оптимальних стратегічних рішень, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної політики держави, звернути увагу на захист її економічних інтересів та напрямки поліпшення ЗЕД та задачі прискорення економічного розвитку

Тому спочатку вирішимо, які основні чинники визначають рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни – рис. 3.1. Відштовхуючись від запропоновано переліку сприятливих чинників ми зможемо визначити деякі цілі підвищення ефективності ЗЕД і сформулювати позитивні стартові умови.

Отже, в Україні є певні переваги і детальне вивчення ЗЕД дозволяє сподіватися, що використати сприятливий вплив перерахованих чинників є можливість, а, отже, є можливість підвищити рівень ефективності та стабілізувати даний напрям діяльності. Для виходу на новий рівень розвитку економічних відносин на міжнародному рівні та держави в загальному, потрібно вибрати, обґрунтувати та впроваджувати низку

перетворень на рівні держави, впроваджувати інновації, необхідність яких диктують тенденції розвитку сучасної економіки і конкуренція на глобальних ринках.

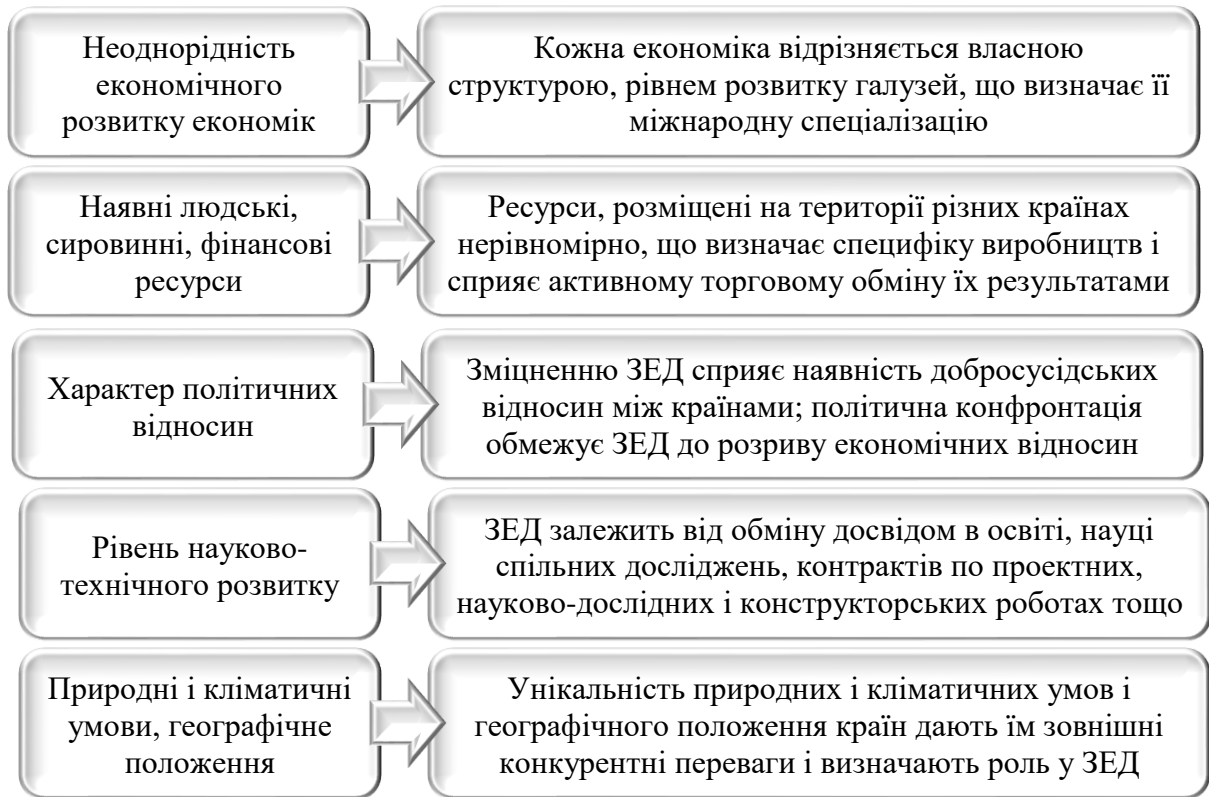

Рис. 3.1. Чинники ефективності і розвитку ЗЕД

Джерело: складено автором

Проблемні питання розвитку ЗЕД України спричинені рядом чинників, наприклад, найголовнішими з яких є недосконала система або її відсутність стимулювання експортної діяльності і збуту продукції на міжнародних ринках гостро постало питання за умов продиктованих війною про покращення структури вітчизняного експорту, збільшенню його кількісних та вартісних обсягів особливо сприяє поглиблення переробки або розвиток власних виробництв продукції з високим рівнем доданої вартості, значною часткою науково-технічних доробок тощо. Для багатонаправленого розвитку зовнішньої торгівлі українським підприємствам потрібна підтримка держави, сприяння в налагодженні та розвитку виробництва актуальних видів продукції, постійному підвищенню рівня її конкурентоспроможності, оновленні та модернізації виробничих фондів.

Отже, сформулюємо перелік чинників, які негативно впливають і стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні – рис. 3.2.

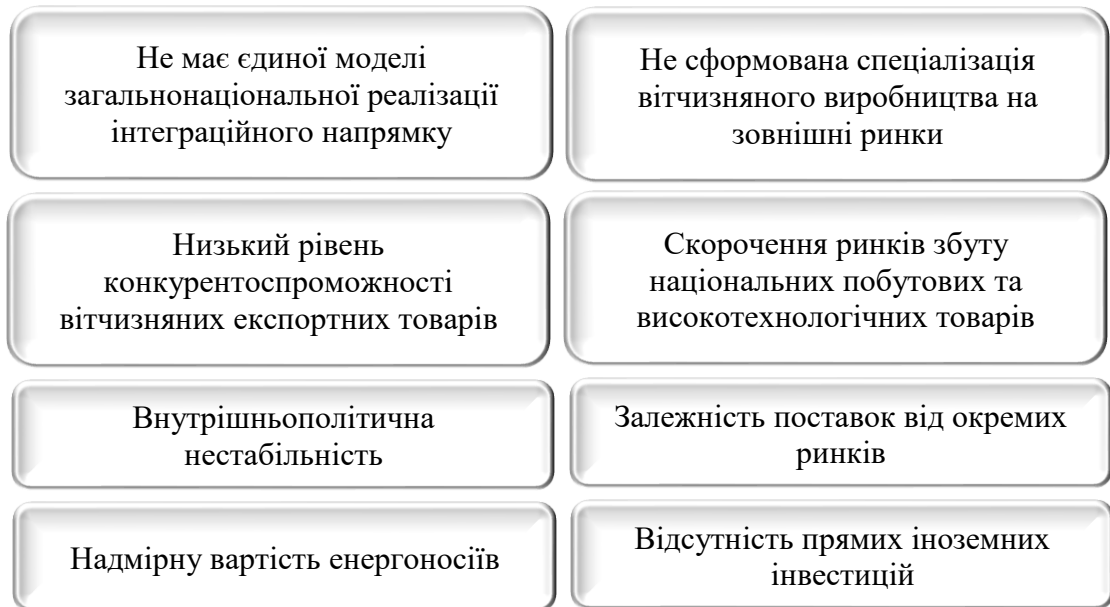

Рис. 3.2. Негативні чинники розвитку ЗЕД

Джерело: складено автором

Тепер ми можемо співставити результати аналізу, чинники перспективного розвитку та перелік негативних чинників, які в загальному можуть проявлятися в будь-якій економіці, і виявити конкретні проблеми ЗЕД України. Отже, низка чисельних перешкод, які відіграють свою негативну роль у розвитку ЗЕД України:

– аналіз розвитку імпорту характеризує рівень залежності національної економіки від інших країн і пояснює необхідність в продукції, яка не виробляється в державі або її виробництво неефективне;

– високий рівень державного регулювання порівняно з рядом інших країн. Ця особливість тягне за собою проблеми узгодження різних питань у різних інституціях та потребує від суб'єктів ЗЕД суттєвих витрат часу і зусиль;

– недосконале і непросте законодавство в цілому та законодавчої бази ЗЕД зокрема;

– політична та економічна нестабільність в державі. Ці фактори є дуже важливими для розвитку міжнародних відносин, зв'язків, визначають зовнішньоторговельну політику. Їх потрібно розглядати як частину системи, бо ЗЕД є структурним елементом загальнодержавних процесів;

– недосконала система міжнародних банківських розрахунків, стан якої гальмує рух валютних потоків учасників світового ринку, породжує кредитні і валютні ризики та ін.;

– низький імідж українських підприємств на міжнародних ринках;

– низький рівень конкурентоспроможності продукції українського виробництва, що значною мірою пояснюється недостатнім рівнем якості та іншими споживчими властивостями в порівнянні з іноземними товарами-аналогами;

– низька кваліфікація персоналу, зайнятого в управлінні ЗЕД.

Ми думаємо, основним чинником впливу на розвиток ЗЕД є стійкість економічного розвитку країни. І в разі вирішення перерахованих проблем, ми можемо сформулювати основні напрямки перспективного розвитку ЗЕД України:

I) Зростання торговельного обороту шляхом збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції експортерів. Підвищення попиту на зарубіжних ринках.

II) Підвищення рівня НТП, нарощування модернізованих та автоматизованих засобів виробництва, удосконалення технологій та нарощування виробничого потенціалу підприємств.

III) Досконала законодавча база з загальними та чіткими вимогами стосовно здійснення зовнішньої торгівлі і інших зовнішньоекономічних операцій, узгоджені з законами ЄС.

IV) Збільшення іноземних інвестицій; ефективні способи та методи управління торгівлею; підвищення конкуренції, що призведе до підвищення економічного потенціалу; рентабельні підприємства та попит на вітчизняну продукцію.

V) Стабільний політичний стан; припинення воєнних конфліктів на сході; концентрація зусиль збереженні існуючих позицій та підвищенні конкурентних переваг держави.

Перераховані проблеми варто проранжувати за рівнем значимості, актуальності і можливостей вирішення саме зараз – менеджмент і наявність ресурсів.

3.2. Управління ризиками ЗЕД України як спосіб вирішення проблем

В сучасних умовах успіх можливий разом з умінням вчасно та раціонально реагувати на непередбачувані та складні ризикові ситуації, які як правило супроводжують функціонування, з метою мінімізації можливих втрат. Просування продукції чи послуги на іноземний ринок, міжнародна співпраця з контрагентами, створення активної бази зарубіжних клієнтів потребує пильної уваги задля виявлень можливих ризиків.

Ризик зовнішньоекономічної діяльності - це ймовірні несприятливі події, в результаті яких можуть виникнути збитки, майнові втрати учасників ЗЕД. Це особлива категорія ризиків, які зазвичай трапляються у процесі здійснення зовнішньоекономічної операції. Згідно з ключовими аспектами міжнародної торгівлі, ризик ЗЕД - це небезпека втрат пов'язана із вини іншої сторони або через зміну політичної, економічної чи іншої ситуації в країні партнера [35].

У процесі зовнішньоекономічної діяльності ймовірних втрат може зазнати будь-хто з її учасників - імпортер, експортер чи будь-яка фінансова структура (обслуговуючий банк). Отже, необхідно розрізняти усі види ризиків, які виникають у процесі міжнародних операцій, а також методи та інструменти, які мінімізують або ж ліквідовують ризики.

Передусім, розрізняють два основні фактори, які окреслюють ризики ЗЕД, зокрема: макро- рівневі та мікрорівневі [35]. До макрорівневих належать: інфляція, збільшення державного боргу, зміни у законодавстві країни-боржника, політичні

умови, міграція капіталу, зниження темпів економічного зростання. У свою чергу, до мікрорівневих факторів відноситься: неплатоспроможність та погіршення фінансового стану контрагента, нестабільність курсу валюти ціни (кредиту) і валюти платежу, погіршення ступеня довіри до партнера.

Основні причини виникнення ризиків зовнішньоекономічної діяльності представлені на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Основні причини виникнення ризиків ЗЕД

Джерело: складено автором на основі [36]

Основні види ризиків зовнішньоекономічної діяльності [36]:

I. Політичний ризик, який включає в себе ризик країни та суверенний ризик. Ризики країни – це сукупність фінансових, економічних, комерційних та форс-мажорних ризиків країни експортера або імпортера. Суверенний ризик – ризик невиконання державою своїх обов'язків по відношенню до третьої сторони з питань державного кредиту та міжнародних платіжних зобов'язань.

Основними методиками оцінки політичних ризиків є Індекс WPRF (World Political Risk Forecasts) як експертна оцінка рівня ризику за рядом чинників та Індекс BERI (Business Environment Risk Index) як середнє значення 15-ти показників – політична стабільність, ставлення до іноземних інвестицій, стан платіжного балансу,

рівень бюрократизму, продуктивність праці та ін.

II. Ризики митного оформлення – невірною підрахунку митних платежів, невиконання термінів, виділених на сертифікацію товарів, неправильне заповнення документів, неякісне інформаційне забезпечення тощо. Важливо встановити наслідки даного ризику, відштовхуючись від тези, що чим триваліший процес, тим більші втрати через простою транспортного засобу чи контейнера, штрафів за прострочення митних і інших платежів [36].

III. Транспортні ризики або ризики міжнародних перевезень. Виникають у момент переміщення товару від продавця до покупця. Види транспортних ризиків:

- 1) ризик невірною визначення моменту передачі відповідальності за вантаж;
- 2) ризик втрати або пошкодження вантажу;
- 3) ризик невірною вибору транспортного засобу.

IV. Ризики, пов'язані з укладанням контракту.

V. Валютний ризик – можливі втрати через зміну курсу валюти ціни відносно валюти платежу під час підписання контракту та здійснення платежу за ним.

X. Кредитний ризик (фінансовий). Може бути мінімізований за допомогою рамбурсного кредиту, який надає банк експортера банку імпортера для вчасної оплати рахунків. Для розрахунку використовують акредитативи та переказні векселі, а банк експортера зразу ж оплачує векселі свого клієнта, оплачена сума стає боргом банку імпортера, який далі покривається коштами імпортера [36].

На сьогодні існує ряд дієвих методів, які дозволяють управляти ризиками зовнішньоекономічної діяльності. В ході вивчення літератури та її систематизації ми склали їх перелік та дали визначення – рис. 3.4.

Найбільш поширеним методом управління ризиками ЗЕД є страхування. Тобто суб'єкт господарювання з метою уникнення ризику при значних та непередбачуваних втратах свідомо відмовляється від частини своїх доходів та витрачає певну суму для уникнення майбутніх збитків. Специфіка страхування ризиків ЗЕД у тому, що це цілий комплекс різних видів страхування, які мають на меті захист майнових інтересів

суб'єктів господарювання у процесі міжнародного та світового співробітництва. У випадку виникненні страхових випадків страхова компанія зобов'язана відшкодувати усі збитки учасникам здійснюваних зовнішньоекономічних операцій.

Диверсифікація	Розподіл коштів між різними об'єктами вкладання, які не пов'язані між собою
Страховання	Поліси, договори майнового, особистого й страхування відповідальності
Хеджування	Оформлення форвардних і ф'ючерсних контрактів, своп угод та опціонів
Самострахування	Компенсація збитків у непрогнозованих ситуаціях із власних резервів
Перестраховання	Захист національних і міжнародних інтересів страховальників у різних країнах
Лімітування	Застосовується банками в ході продажу товарів у кредит, підприємцями – в ході визначення суми вкладання коштів

Рис. 3.4. Основні методи управління ризиками в ЗЕД

Джерело: складено автором на основі [36]

Часто використовується і є ефективним самострахування: суб'єкт ЗЕД створює власний фонд ризику – внутрішній на короткотерміновій основі за рахунок передбачених у бюджеті експлуатаційних витрат та зовнішній як особливий рахунок у страховій компанії, яка відповідає за накопичення коштів у вигляді страхових премій. Страхові компанії у такому випадку мають умови пільгового оподаткування. Основною відмінністю між видами є те, що страховальник може покрити збитки лише ті що наявні у фонді, а страхова компанія при страхуванні зобов'язана покрити усі витрати [36].

Перестраховання – це вторинне страхування, коли страховик передає частину прийнятих до страхування ризиків іншій страховій організації з метою забезпечення надійності та рентабельності страхових операцій. Українські страхові компанії

можуть перестраховувати ризики ЗЕД за кордоном. В даному випадку важливо вибрати надійного перестраховальника на основі аналізу їх платоспроможності, репутації, досвіду роботи і т.п.

Часто для мінімізації ризиків ЗЕД використовують хеджування, що дозволяє створити захист від можливих фінансових збитків, які пов'язані зі зміною ринкової ціни фінансових інструментів чи товарів, у майбутньому. Сьогодні хеджування використовується як страхування ризиків від несприятливих змін цін на будь-які товарно-матеріальні цінності за контрактами або комерційними операціями, що передбачають поставку чи продаж товарів у майбутньому [35, 36].

Війна в Україні призвела до повного руйнування усталених ланцюгів постачання та логістичних маршрутів, гострої кризи експорту продукції з України, суттєві проблеми з імпортуванням товарів споживання, пального тощо. Також ми можемо спостерігати часті зміни у нормативне регулювання ЗЕД. Найбільш значні та загальні для всіх ризики в таких умовах представлені на рис. 3.5.

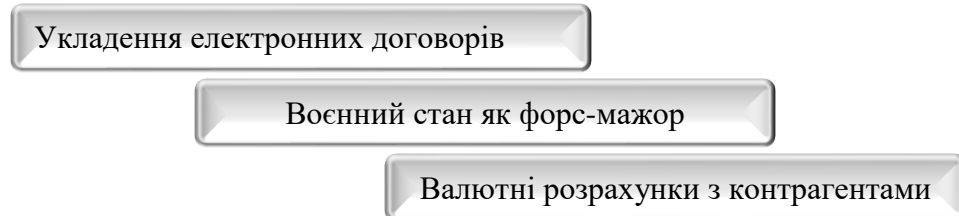

Рис. 3.5. Основні ризики ЗЕД під час дії воєнного стану

Джерело: складено автором на основі [37]

Розглянемо їх докладніше. Оскільки з введенням воєнного стану 24.02.2022р. чоловіки віком 18-60р. є військовозобов'язаними, вони не можуть покидати територію України і тому особисто їхати за кордон для підписання контракту з контрагентом. Очевидним є рішення про укладення контракту в електронній формі. Законодавство України дозволяє укладення ЗЕД-контрактів у письмовій і у електронній формах. Проблема полягає в тому, що Україна не уклала міжнародних договорів про взаємне визнання сертифікатів відкритих ключів й електронних підписів, яким можна було б

скріпити договір з іноземним контрагентом. Використання електронного підпису в ЗЕД-контракті має проблеми, бо механізми забезпечення гарантій дотримання його умов протилежною стороною відсутні. На сьогодні електронний підпис у «Дії» визнали таким, що відповідає стандартам ЄС. Також для контрактів про надання послуг можна скористатися офертою з акцептом.

Воєнний стан як форс-мажор дозволяє в певних випадках не нести відповідальності за недотримання зобов'язань, мати змогу розірвати договір або переглянути його умови. Ризик виникає, оскільки іноземний контрагент може відмовитися від виконання договору, бо в Україні йде війна. В даному випадку свої права іншій стороні прийдеться відстоювати в судах і міжнародних арбітражах. В будь-якому випадку розірвані іноземними контрагентами контракти – це збитки для українських підприємців. Очевидно, що першим способом мінімізації такого ризику є чітке відображення в контракті умов застосування форс-мажорних застережень.

Ще один ризик полягає в розрахунків із контрагентами-нерезидентами в іноземній валюті. Наприклад, під час війни були встановлені обмеження на купівлю валюти й транскордонні перекази для імпорту послуг. Отже, підприємцям потрібно максимально уважно ставитись до господарського і до юридичного змісту ЗЕД-контрактів, постійно відслідковувати виконання зобов'язань та розрахунків протягом строку дії договорів.

Застосування сучасних інструментів захисту при наявності ризиків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності дозволяє учасникам ЗЕД зменшувати свої можливі збитки, підвищувати конкурентоспроможність на світовому ринку.

3.3. Напрями вдосконалення державної зовнішньоторговельної політики

Вільний рух товарів, послуг, капіталів, трудових ресурсів разом з процесами глобалізації, які характеризуються ліберальними підходами в формуванні політики країн, потребують розвитку та вдосконалення процесів державного управління в плані

забезпечення національної безпеки та економічному розвитку. З огляду на це, зростає і актуальність розробок у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної політики.

Законодавство України має на озброєнні ряд інструментів, які можуть використовуватися до імпорту товарів і послуг з метою захисту національного виробника, інструментів, які мають на меті стимулювання і підтримку експорту товарів і послуг, в загальному – для забезпечення збалансованого розвитку зовнішньої торгівлі з перспективою подальшого позитивного зовнішньоторговельного балансу країни.

Механізми державного управління – це сукупність елементів системи державного управління, які забезпечують якісну взаємодію об'єкта та суб'єкта управління та передбачають застосування певних методів задля формування та реалізації відповідних управлінських рішень [38].

Комплексний механізм державного управління може складатися із різних видів механізмів: економічного – механізмів державного управління банківською, податковою, кредитною, грошово-валютною, інноваційною, інвестиційною, страховою діяльністю; мотиваційного – група соціально-економічних та командно-адміністративних стимулів, які мають на меті мотивацію державних службовців до підвищення ефективності праці; організаційного – об'єкти і суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи менеджменту, організаційні структури, результати функціонування; політичного – механізми формування економічної, фінансової, промислової, соціальної політики; правового – закони, постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України, методичні рекомендації та інструкції, тобто нормативно-правове забезпечення [38].

На нашу думку, стосовно формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики варто формувати наступні механізми:

I) економічний – механізм, який передбачає застосування сукупності методів державного управління, реалізація яких визначає фінансово-економічний стан об'єктів та суб'єктів зовнішньоторговельної політики. Вони застосовуються для досягнення поставленої мети, а саме – здійснення зовнішньої торгівлі, розвиток експорту, виключення імпортозалежності країни від продукції з високою доданою вартістю;

II) організаційний – це сукупність правил, завдань, повноважень суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики на всіх рівнях – державному та регіональному, стосовно розподілу функцій між ними. Він має за мету забезпечувати функціональну взаємодію та ефективне виконання обов'язків суб'єктами зовнішньоторговельної політики;

III) правовий – це сукупність нормативно-правових інструментів, на основі яких формується та реалізується державна зовнішньоторговельна політика. Створюється і приводиться в дію різними суб'єктами у вигляді нормативно-правових законодавчих актів;

IV) інформаційний – це механізм, з основним методом реалізації – інформуванням та комунікаційною взаємодією суб'єктів зовнішньоторговельної політики на різних рівнях – світу, держави, регіону. Він допомагає реалізувати завдання політики, пов'язані з поширенням інформації серед суб'єктів ЗЕД, їх підтримка в сфері зовнішньої торгівлі.

Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної представлені в табл. 3.1.

Ці механізми мають на меті забезпечення формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. Вони застосовуються в комплексі, сприяють розв'язанню багатьох проблем та прийняттю управлінських рішень в сфері зовнішньої торгівлі.

Напрями удосконалення механізмів формування та подальшої реалізації
державної зовнішньоторговельної політики

Об'єкти і предмети впливу	Характеристика завдання	Вид механізму державного управління	Способи удосконалення механізму державного управління
1	2	3	4
1. Зовнішньоторговельна діяльність			
1.1. Експорт сировини	сировина – зернові культури, чорні метали, руди, шлак і зола тощо, складає значні частку в структурі експорту	економічний	Сприяння розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю – експортні дотації та субсидії, кредитування на вигідних для експортерів умовах, податкові канікули Зменшення частки сировинної продукції в експорті – створення бізнес-інкубаторів, страхування експорту, встановлення фітосанітарних норм, процедури ліцензування окремих видів експорту
1.2. Експорт товарів з високою доданою вартістю	товари з доданою вартістю – машини, устаткування, транспорт тощо, займають незначну частку в структурі експорту	організаційний	Структуризація завдань та повноважень органів виконавчої влади
		інформаційний	Підтримка національних товаровиробників; інформаційна підтримка щодо можливостей розвитку працевітного виробництва товарів з високою доданою вартістю, участь в бізнес-інкубаторах суб'єктів ЗЕД
		правовий	Зміна законодавства, що врегульовує питання встановлення фітосанітарних норм, процедур ліцензування та страхування операцій ЗЕД, розвитку бізнес-інкубаторів суб'єктів ЗЕД
1.3. Імпорт сировини	забезпечення національних товаровиробників якісною та доступною сировиною	економічний	Сприяння розвитку імпорту якісної та доступної сировини згідно конкурентних переваг країни Зменшення частки імпорту в зовнішній торгівлі – встановлення фітосанітарних норм, технічних бар'єрів в торгівлі
1.4. Імпорт товарів з доданою вартістю	імпортозалежність від продукції з високою доданою вартістю – палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; засоби наземного транспорту тощо.	організаційний	Застосування методів наукового дослідження для структуризації завдань та повноважень органів виконавчої влади
		правовий	Удосконалення законодавства в сфері регулювання питання імпорту товарів з врахуванням потреб внутрішнього ринку країни
		інформаційний	Інформаційна підтримка експортоорієнтованих підприємств стосовно пошуку якісної та доступної імпортової сировини
1.5. Експорт та імпорт послуг	основними видами експорту та імпорту послуг є транспортні, туристичні та фінансові (офшорні)	економічний	Підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами Забезпечення інноваційного і працевітного характеру послуг в структурі торгівлі та географічної диверсифікації
		організаційний	Структуризація відносин державних органів влади та місцевого самоврядування в сфері розподілу обов'язків
		інформаційний	Інформування та підтримка експортерів з питань виходу на зовнішні ринки послуг та створення інноваційного продукту
		правовий	Удосконалення законодавства в сфері дотримання прав інтелектуальної власності, усунення адміністративних бар'єрів експорту послуг

Продовження таблиці 3.1.

1	2	3	4
2. Зовнішньоторговельні відносини з іншими країнами			
2.1. Зовнішньоторговельні угоди та створення зон вільної торгівлі	не диверсифіковані операції зовнішньої торгівлі за регіонами світу	економічний	Квотування, узгодження розмірів митних платежів, фітосанітарних норм та інших бар'єрів в торгівлі з метою розвитку експорту товарів з доданою вартістю, захисту національного товаровиробника
		організаційний	Посилення участі суб'єктів ЗЕД в формуванні та розвитку відносин з іншими країнами Побудова системи моніторингу та контролю виконання умов та ефективності діючих угод
		інформаційний	Інформування суб'єктів господарювання про можливості та умови розвитку зовнішньої торгівлі
		правовий	укладання торговельних угод з країнами різних регіонів, що розвиваються, та мають конкурентні та порівняльні переваги порівняно з Україною

Джерело: складено автором на основі [38]

Їх використання передбачає також застосування ідентифікованих методів державного управління, повинно здійснюватися на різних рівнях управління – світовому, міжнародних організацій, укладання торговельних угод і т.п., національному, регіональному у взаємозв'язку та поєднанні з іншими видами державної політики.

Також зауважити, що для реалізації державної політики в сфері зовнішньої політики перераховані механізми повинні застосовуватися в комплексі та взаємозв'язку по відношенню до об'єкта цієї політики. Будь-які проблеми у застосуванні цих механізмів, відсутність злагодженої та ефективної їх системи перешкоджатиме досягненню поставлених цілей і завдань державної зовнішньоторговельної політики.

Таким чином, запропоновані напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики створюють підстави для формулювання пропозицій розвитку зовнішньої торгівлі Україні. Перспективою їх застосування є досягнення більш високих показників економічного зростання, підвищення добробуту населення України, підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на міжнародних ринках.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми виконали завдання, визначені у кваліфікаційній бакалаврській роботі, та дійшли певних висновків теоретичного і прикладного характеру, які полягають у такому:

1. Встановлено, що ЗЕД – це цілісна система господарювання, яка ґрунтується на ряді принципів; її основними видами видам є експорт та імпорт товарів, капіталів, робочої сили; різні види послуг. ЗЕД є чинником зростання економіки, сприяє розвитку виробничих та організаційних процесів, раціонального використання ресурсів, інтеграції в світове господарство, формування конкурентних переваг, двигуном процесу глобалізації.

2. Обґрунтовано, що як і будь-який інший вид економічної діяльності, ЗЕД здійснюється на принципах повної свободи і регулюється державою. Як взаємодія між суб'єктами мінімум двох держав, ЗЕД врегульовується з боку держав різними наддержавними утвореннями. Є три форми регулювання ЗЕД – протекціонізм, фритредерство і автакрія. Методи регулювання ЗЕД – економічні, адміністративні та правові; тарифні, нетарифні.

3. Встановлено, що сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо реалізації економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення власних потреб за рахунок товарів і послуг іноземного виробника – це зовнішньоекономічна політика. Вона має складну структуру. Її мета – врегулювання державою відносин між суб'єктами господарювання та іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника. Розробляється як орієнтир для розвитку ЗЕД.

4. Проведено аналіз платіжного балансу України та встановлено, що у 2022р. профіцит поточного рахунку платіжного балансу становив 8,0 млрд дол. США, у 2021р. – дефіцит у 3.9 млрд дол. США. Основними причинами профіциту є гранти від міжнародних партнерів, скорочення виплат за інвестиційними доходами. Основні причини дефіциту товарів та послуг – суттєве зниження експорту у порівнянні з імпортом, суттєві витрати громадян України, які проживали за кордоном.

5. В результаті аналізу встановлено, що основними групами товарів експорту з України є продовольчі товари та сировина для їх виробництва, чорні і кольорові

метали. В 2022р. в структурі експорту частка продовольчих товарів суттєво збільшилася. Динаміка експорту з 2010р. нестабільна, в 2022р. сталося різке скорочення за всіма групами у зв'язку з війною. Найчастіше в 2022р. Україна експортувала товари до Польщі, Румунії та Туреччини. В 2021р. на 1 місці був Китай. В структурі імпорту товарів переважають машини та устаткування, в 2022р. їх частка зростає. Імпорт товарів з РФ різко скоротився.

6. Проаналізовано експорт та імпорт послуг і встановлено, що Україна найбільше екпортує транспортні послуги та інформаційні. В структурі імпорту в 2022р. зросла частка транспортних, інформаційних, ділових та фінансових послуг; різко скоротилися подорожі, культурні та державні. Загалом у 2022р. експорт послуг склав 9,1 млрд дол. США, імпорт – 3,0 млрд дол. США, а позитивне сальдо 6,15 млрд дол. США.

7. Зроблено висновки про те, що розвиток ЗЕД в Україні має певні негативні тенденції, від'ємне сальдо товарообігу, нерівномірну структуру експортно-імпортних операцій. Негативними чинниками ЗЕД в Україні є Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних експортних товарів, внутрішньополітична нестабільність, відсутність прямих іноземних інвестицій тощо. Для розвитку ЗЕД потрібно збільшувати обсяги виробництва та підвищувати якість продукції, стабілізувати політичний стан; завершити воєнний конфлікт на сході.

8. Пов'язано рівень розвитку ЗЕД з безпекою зовнішньоекономічної діяльності. Встановлено ряд причин ризиків ЗЕД – невизначеність, конкуренція, бюрократія, глобальні чинники. Встановлено види ризиків та охарактеризовано основні методи управління ними. Окремо проаналізовано ризики, пов'язані з військовим станом в Україні – про укладення електронних договорів, впливу війни як форс-мажору та пов'язаного з проблемами валютних розрахунків.

9. Обґрунтовано причини необхідності та запропоновано напрямки вдосконалення державної зовнішньоторговельної політики, які сприятимуть досягнення більш високих показників економічного зростання, підвищення добробуту населення України, підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на міжнародних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
2. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підруч. 5-те вид., перероб. та допов. Університет ДФС України. Ірпінь : 2019. 410 с.
3. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях : підруч. К.: ЦУЛ, 2017. 228 с.
4. Гордополов В.Ю. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності резидентів України. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5264>
5. Акименко О.Ю. Теоретична концептуалізація зовнішньоекономічної діяльності як вагомого фактора економічної стабілізації держави. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-1. С. 37-42.
6. Самблук М.В., Ковтун Е.О. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Кримський економічний вісник*. 2013. № 2 (03). С. 140-142.
7. Тюріна Н.М., Карвацька Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 408 с.
8. Господарський кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
9. Рахман М.С., Леоненко К.Р. Аналіз експортно-імпортних операцій ринку сільськогосподарської продукції України. *Бізнесінформ*. 2020. №6. С.152-159.
10. Брояка А.А. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. №1. С. 146-159.
11. Мельник Л.Г. Економіка та інформація: економіка інформації та інформація в економіці: енциклопедичний словник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2015. 384 с., с. 44.

12. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. Посіб. За заг. ред. д.е.н. Ю.Є. Петруні. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 331 с.

13. Національна економіка : навч. посіб. [А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович] ; за ред. А.Ф. Мельник. К. : Знання, 2012. 463 с.

14. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. за заг. ред. д.е.н. Ю.Є. Петруні. Дніпропетровськ : Університет митної справи та фінансів, 2015. 331 с.

15. Рибак І.В. Місце України в системі міжнародної торгівлі. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОΣ. Мистецтво наукової думки»*, 2020. №9. С. 13-16.

16. Боднарчук Т. Проблематика протекціоністсько-фритредерської полеміки середини ХІХ – початку ХХ століття. *Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд*: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Донецьк, 26–27 квітня 2013 року). Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013. 187 с.

17. Наумов М.С. Конспект лекцій з дисципліни «Зовнішньоекономічна діяльність». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 89 с.

18. Постанова Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>

19. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 761 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153 та визнання таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету 668 Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 289» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2022-%D0%BF#Text>

20. Податковий кодекс України від 02.12.2010, зі внесенням змін від 28.10.2022 розділ ХХ «Перехідні положення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20221028#Text>

21. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих

актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування. Закон України № 7418 від 30.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-IX#Text>

22. Постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0142500-22#Text>

23. Ганін В.І., Борох С.В. Стратегічні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 162-169.

24. Улида В. Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*, 2015. Вип.2. С. 132-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_20

25. Тимошенко О.В. Тенденції формування та призначення платіжного балансу та золотовалютних резервів: діалектичні взаємозв'язки. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/5.pdf

26. Статистика Національного банку. *НБУ* : офіційний веб-сайт. . URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>

27. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

28. Данилишин Б. Платіжний баланс: ключові зміни з початку 2023 року. *Економічна правда* : веб-сайт. 14.06.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/14/701160/>

29. Платіжний баланс у квітні 2023 року. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf

30. Тюха І.В., Іванина В.О. Сучасний стан та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/82.pdf

31. Єлісеєнко О.В. Скобелєва Г.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник Бердянського університету*

менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 9-12.

32. Експорт товарів у 2022 році зменшився на 35%, а імпорт – на 19,6%, – попередні дані уряду. *Finbalance* : веб-сайт. 08.01.2023. URL: <https://finbalance.com.ua/news/uryad-eksport-tovariv-u-2022-rotsi-zmshivsyia-na-35-a-import---na-196>

33. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. Дія бізнес : веб-сайт. 28.03.2023. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni

34. Державна служба статистики : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

35. Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Генералов О.В. Управління ризиками в зовнішньоекономічній діяльності : підр. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 312 с.

36. Двудіт З.П., Завербний А.С., Передало Х.С., Наумчук С.І. Ризики зовнішньоекономічної діяльності: особливості та методи управління ними. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Вип. 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/jan/20627/dvudit.pdf>

37. Радтке О. Основні ризики ЗЕД під час дії воєнного стану. *Ligazakon* : веб-сайт. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015915

38. Ксендзук В.В. Напрями удосконалення механізмів формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/75.pdf